

F

ISSN 0773 - 3542

DE STRANDVLO

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

1220

Prinses Elizabethlaan 69

8401 Bredene

Verantw. uitgever :

G. Rappé
Kapelstraat, 3
B-9890 Ussel

DE STRANDVLO
PERIODIEK VAN DE STRANDWERKGROEP
VERSCHIJNT DRIEMAANDELIJKS

Jaargang 7 (1)

maart 1987

Periodiek van "De Strandwerkgroep"

Verschijnt driemaandelijks

maart 1987

Voorzitter : A. Annys, Guido Gezellestraat 8, 8400 Oostende.
Tel. 059/70.61.50

Penningmeester : A. Goethaels, Lobelialaan 5, 8400 Oostende.
Tel. 059/80.26.45

Redactie : G. Rappé, Kapelstraat 3, 9890 Ursel.
Tel. 091/74.39.68

Secretaresse : R. Goethaels, Lobelialaan 5, 8400 Oostende.
Tel. 059/80.26.45

Natuurhistorisch Archief : F. Kerckhof, St. Catharinaplein 4,
8400 Oostende.

Leden : E. Dumoulin, Knokke-Heist en M. Detollenaere, Oostende.

Abonnementsprijs : 200 Fr. Te storten op rek. 001-1091291-20
t.n.v. "De Strandwerkgroep", p/a A. Goethaels (zie hoger).
Buitenlandse leden gebruiken postrek. 000-1493424-12.

Artikels voor volgend nummer binnen vóór 15 mei!

INHOUD

	Woord vooraf, Oproep, Vis met glazen oog.	1
	Excursieprogramma	3
18255	F. Kerckhof. Uit het natuurhistorisch archief.	4
18256	E. Eneman. De Kliplipvis, <i>Ctenolabrus rupestris</i> (L.), opnieuw waargenomen in onze kustwateren.	16
18260	E. Dumoulin & F. Kerckhof. Literatuur over de Belgische mariene (+brakwater) weekdieren II.	18
18261	H. Van den Heuvel. Slijmvissen, <i>Lipophrys pholis</i> (L.), in het aquarium.	29
18269	S. De Grave. Conservering van <i>Nudibranchia</i> (Zeenaakt- slakken).	31
18269	E. Dumoulin. Boekbespreking.	34
18274	G. Rappé. Boekbespreking.	40

WOORD VOORAF.

De tijd gaat snel. De lustrumviering in Antwerpen vorig jaar ligt nog vers in het geheugen en we zijn al aan het zeven-de werkingsjaar toe. Daartussen is weer heel wat gebeurd. Zo o.a. de zesde jaarvergadering van 14 februari laatstleden, naar aloude gewoonte weer te Oostende. De determinatievoormiddag heeft blijkbaar veel mensen weer een stapje vooruit geholpen. De namiddag, met het administratief gedeelte en een aantal voordrachten was nog geslaagder. Een kleine vijftig verschillende gezichten in de zaal te zien, dat is pas het bewijs van de goeie werking van de vereniging.

Eén opvallende verandering toch : de Strandvlo heeft een nieuw jasje aangetrokken (onze voorzitter als couturier). Hopelijk opent u dit nieuwe jasje even enthousiast als vroeger, en kunt u ten volle genieten van wat er in te lezen is.

In het tweede nummer is nog wat plaats. Als u zich haast kan ook uw artikel er nog bij.

De redactie.

OPROEP.

De heer J. Tavernier, als technicus verbonden aan het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, heeft bijzondere belangstelling voor Isopoden. Wie kan hem aan gegevens van mariene, brakwater en zoetwatersoorten helpen ?

Vautierstraat 29
1040 Brussel

VIS MET GLAZEN OOG.

"LUIK - Bij een Zebrosoma, een vis uit de Indische Oceaan, die in het zoölogisch aquarium van de Luikse universiteit verblijft is onlangs een glazen oog ingeplant.

Vissen die in aquariums verblijven lopen niet zelden oogletsels op, bij contacten met soortgenoten of omdat zij in hun beperkte leefruimte herhaaldelijk tegen verschillende harde voorwerpen stoten. Gewoonlijk houden zij daar letsels aan over die uiteindelijk leiden tot het afsterven van één of beide ogen. De Zebrosoma in kwestie, die beschouwd wordt als een zeer

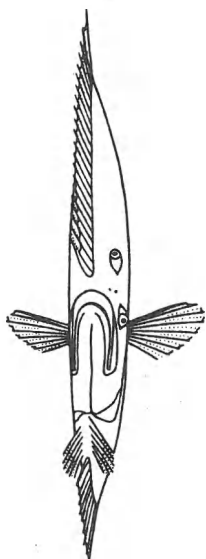
zeldzaam exemplaar, onderging een dergelijk lot. Uit esthetische overwegingen werd beslist de vis een glazen oog in te planten.

Het dier werd geopereerd en schijnt de ingreep zeer goed te hebben doorstaan.

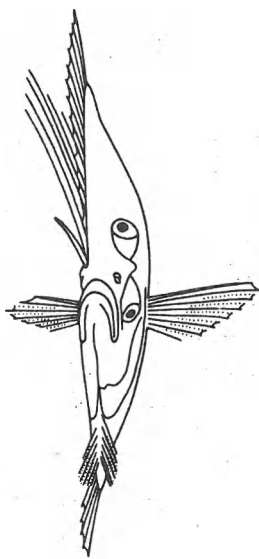
Overgenomen uit "Het Volk" van 15 of 16 september 1986.

* * *

Vooraanzicht van enkele platvissen (naar Wheeler, 1978)

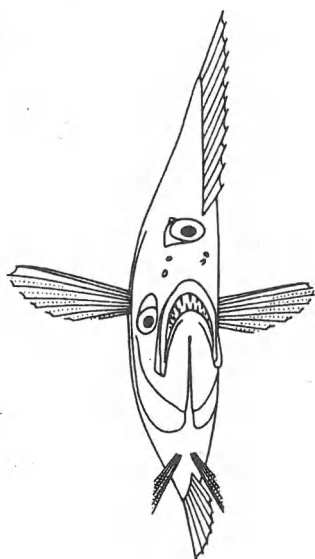
Scophthalmus

Arnoglossus

Pleuronectes

Reinhardtius

EXCURSIEPROGRAMMA

Maandag 13 april t.e.m. vrijdag 18 april : 6-daagse Bretagne-reis naar Trébeurden. Voor praktische informatie zie De Strandvlo 6 (4), p.82.

Zaterdag 16 mei : strandexcursie naar Blankenberge met eventueel bezoek aan brakke binnenwateren.

Afspraak : 08.00 uur aan de tramhalte Harendijke.

Leiding : A. Annys.

Zaterdag 27 juni : gansedaguitstap naar het strand en de omliggende opgespoten terreinen te Zeebrugge. Een uitstekende gelegenheid om er kennis te maken met de fossiele schelpenfauna uit het Eemien.

Afspraak : 09.30 uur aan de kerk van Zeebrugge.

Leiding : E. Dumoulin.

Zondag 30 augustus : duik- en snorkelexcursie naar Wemeldinge (Oosterschelde).

Afspraak : preciese details volgen later.

Leiding : A. Annys.

Zaterdag 3 oktober : strand- en kruiexcursie naar De Panne.

Afspraak : 14.15 uur aan het Leopoldmonument.

Leiding : R. Billiau.

Zondag 29 november : binnenhuisactiviteit. De over het algemeen stiefmoederlijk behandelde groepen zoals de mosdiertjes, hydroidpoliepen, sponzen, e.d.m. zullen er aan bod komen. Gelieve zelf zoveel mogelijk materiaal mee te brengen!

Afspraak : 14.00 uur in de jeugdherberg "De Ploate" te Oostende.

Leiding : G. Rappé.

Zaterdag 26 december : eindejaarsuitstap naar het strand van De Panne.

Afspraak : 14.30 uur aan het Leopoldmonument.

Leiding : R. Goethaels.

UIT HET NATUURHISTORISCH ARCHIEF.

F. KERCKHOF

Na meer dan een jaar volgt hier dan eindelijk nog eens een aflevering van deze, een beetje in de vergetelheid geraakte, rubriek. Misschien doordat het NHA nog slechts ongeregeld verscheen werden er maar relatief weinig waarnemingen doorgegeven. En dat werd zo'n beetje een vicieuze cirkel : weinig afleveringen, weinig waarnemingen enz.. In dat laatste zouden we graag verandering zien komen, ook al omdat het in de bedoeling ligt om terug regelmatigere afleveringen uit het NHA te publiceren. Maar dan moeten er natuurlijk waarnemingen doorgegeven worden! Vandaar nog eens een dringende oproep aan alle actieve strandjutters om medewerking : stuur je vondsten door naar ondergetekende. Dat kan op een gewoon papiertje, maar er zijn ook nog steeds streeplijsten te verkrijgen. Vermeld zoveel mogelijk bijzonderheden, naast datum en vindplaats ook andere nuttige gegevens als b.v. : dood, vers, met vleesresten, gekruid, in de vloedlijn, eblijn, carapaces, fragmenten vervellingen, aantallen enz.... Dat maakt de waarnemingen des te waardevoller!

Het nu volgende verslag gaat over 1985 en begin 1986. Het werd samengesteld aan de hand van gegevens van R. Vanwallenghem, R. Goethaels, E. Vanloo, G. & P. Rappé, F. Kerckhof, E. Dumoulin, J.P. Vanderperren en E. Eneman. Op te merken valt dat de meeste waarnemingen gebeurden rond Oostende en de Middenkust. De West- en Oostkust zijn nogal ondervertegenwoordigd. Waar zitten daar de strandjutters ? Laat eens iets van jullie horen. Dat laatste geldt natuurlijk ook voor de anderen. In een volgende aflevering willen we de gegevens uit 1986 verwerken, dit om weer "bij" te zijn. Maar er zijn tot nu toe nog slechts weinig waarnemingen bij mij terechtgekomen, dus, reageren maar. Kijk eens in je excursie nota's en klim in je pen! Overigens kan je ook nog altijd waarnemingen afgeven in het aquarium te Oostende.

Vooraleer aan het eigenlijke verslag te beginnen is het ook nog goed even in herinnering te brengen dat er in januari en februari 1987 periodes waren van heel strenge vorst waarbij zelfs delen van het strand bevroren waren. Dit zal natuurlijk

zijn invloed hebben gehad op de kustflora en -fauna.

In dit verslag werden verder ook geen gegevens opgenomen die al elders gepubliceerd werden, b.v. excursieverslagen.

Eencelligen - Protozoa

Tijdens de excursie van 30-VI-1985 te Nieuwpoort vonden we de bekende Zeevonk *Noctiluca miliaris*. Deze vrij grote dinoflagellaat was daar in het marinedok zo massaal dat het water er een rode kleur, als tomatensoep, door gekregen had.

Holtedieren - Coelenterata

Kamkwallen - Ctenophora

Op diezelfde 30-VI-85 en op dezelfde plaats was ook het Mijterkwalletje *Beroë gracilis* (Künne), zeer algemeen. Of er een verband bestaat met *Noctiluca* ?? Zo wat een maand eerder nl. op 26-V-85 was *Beroë* ook massaal aangespoeld te vinden in een lijn langs het opkomende water tussen Oostende Thermen en Mariakerke.

Het Zeedruifje *Pleurobranchia pileus* (O.F. Müller) werd op verschillende data waargenomen te Oostende vanaf 31-III tot 16-VI-85, dikwijls massaal. Op 24-X-85 werden terug enkele exemplaren gevist door kruiers te Oostende Halve Maan.

Kwallen - Scyphozoa

Op 11-V-85 lagen een 20-tal exemplaren van de Blauwe haar kwal *Cyanea lamarckii* L. van ongeveer 80 mm ϕ aangespoeld in de vloedlijn te Oostende Halve Maan.

Oorkwallen *Aurelia aurita* (L.) spoelden daar eveneens aan op 15-V en 29-V (enkele) op 2-VI (veel) en op 6-VI-85 (zeer algemeen aan Oostende Media Centrum).

Zoals gewoonlijk verscheen de Zeepaddestoel *Rhizostoma pulmo* Ag. het laatst op onze kust. Er zijn waarnemingen van Oostende Halve Maan van 7-IX en 26-X-85, steeds van enkele, vrij kleine exemplaren. Op 4-XI-85 lag daar nog een versleten exemplaar in de vloedlijn.

En waar bleven dit jaar de waarnemingen van de Kompaskwal *Chrysaora hysoscella* (L.) ?

Sponzen - Porifera

Op 16-XI-85 werd te De Haan een stuk Geweisspons *Haliciona oculata* (Pallas) gevonden.

Gelede wormen - Annelida

Borstelwormen - Polychaeta

November '85 was een slechte maand voor het Goudkammetje *Pectinaria koreni* Malmgren. Na de eerste novemberstormen spoelden er langs zowat de ganse Middenkust massaal levende exemplaren aan. De eerste waarneming dateerd van 4 november, Oostende Halve Maan. Volgden nog waarnemingen van Mariakerke (8-XI), na nog een storm, van Middelkerke (11-XI), Bredene (13-XI) en 14 en 15-XI te De Haan. Op 18-XI lagen nog altijd levende exemplaren algemeen in de vloedlijn te Oostende Halve Maan.

De Schelpkokerworm *Lanice conchilega* (Pallas) was op 8-XI-85 te Mariakerke en op 11-XI te Middelkerke ook van de partij. Talrijke nog levende individuen lager er in het aanspoelsel.

Van de Driekantige kalkkokerworm *Pomatoceros triqueter* (L.) werden een 15-tal levende exemplaren waargenomen op een boeitje aangespoeld te Bredene op 13-XI-85.

Ten slotte nog de melding van 2 Zeemuizen *Aphrodite aculeata* L. van het strand te Oostende Halve Maan op 16 november 1985.

Kreeftachtigen - Crustacea

Rankpotigen - Cirripedia

Er waren twee kleinere invasies van Eendemossels. De eerste viel in september 1985. Toen werden 2 soorten gevonden : de Gewone eendemossel *Lepas anatifera* L., meestal juveniele exemplaren samen met in mindere aantallen, de Ruwe eendemossel *Lepas pectinata* Spengler. De eendemossels zaten meestal op glazen voorwerpen als flessen e.d.. De eerste waarneming kwam van Oostende Halve Maan waar beide soorten op een glazen mayonaise potje zaten. Het potje droeg spaanse opschriften en dat zegt misschien iets over de herkomst van de eendemossels. Een paar dagen later, nl. de 10e werden van dezelfde plaats enkele flessen met opnieuw beide soorten doorgegeven. De flessen waren meestal de typische groene wijnflessen zoals die in Frankrijk voor goedkope tafelwijn worden gebruikt. Ook te Oostende Thermen waren voorwerpen, flessen en een stuk kurk te vinden met beide soorten erop, dit op 11-IX. Op diezelfde dag werden echter geen voorwerpen met eendemossels gevonden te Oostduinkerke en ook niet te Mariakerke. Een negatieve waarneming is ook belangrijk! Dit zou er op wijzen dat de eendemossels slechts van-

af Oostende op het strand aanspoelden. Ten slotte nog een laatste vondst, misschien van exemplaren van dezelfde periode, te De Haan Vosseslag. Op 3-X-85 waren daar 11 exemplaren van de Gewone eendemossel zonder hun substraat, blootgewaaid uit het zand.

Een tweede invasie lag in januari '86. Op 19-I zaten een 20-tal Gewone eendemossels op een te De Panne aangespoelde kist. Daar bij zat ook nog een zuidelijke zeepok : *Balanus perforatus* Bruguière ofte het Vulkaantje. Enkele dagen later, de 25ste werden in de vloedlijn van de Halve Maan te Oostende een 70-tal juveniele Gewone eendemossels gevonden, met daartussen 3 Ruwe eendemossels. De dieren zaten op een stuk touw. Op een aangespoelde balk zaten nog juveniele Gewone eendemossels.

Hierbij valt op te merken dat in dezelfde periodes nl. september 1985 en eind januari 1986 ook bij onze noorderburen voorwerpen met eendemossels aanspoelden, zoals ik in de C.S.-verslagen van mijn Nederlandse collega Gert Slager kon lezen.

Zeekomma's - Cumacea

Enkele waarnemingen van deze merkwaardige groep. *Diastylis rathkei* (Krøyer) werd op 31-III-85 algemeen (23 ex.) en op 8-IV-85 zeer talrijk (167 ex.) gevist naast de golfbrekers te Oostende Halve Maan. Het waren allemaal mannetjes. Twee vrouwelijke exemplaren werden op 26-X-85 gevist tussen aanspoelsel in de laagwaterlijn op hetzelfde strand.

Aasgarnalen - Mysidacea

Eveneens op 26-X-85 werden enkele *Neomysis integer* (Leach) tussen het aanspoelsel in de laagwaterlijn te Oostende Halve Maan gevist.

Kreeften, krabben en garnalen - Decapoda

Om te beginnen enkele waarnemingen van de "Teennagel" *Thia scutellata* (Fabricius). Door een kustvisser werden op 20-I-85 5 exemplaren binnengebracht afkomstig van de Z.W. Akkaert. Volgens deze vissers werd de soort in die periode van overigens zeer koud weer in grotere aantallen dan gewoonlijk gevangen. Van de visgrond Oostdyck werd op 9-III-85 nog één exemplaar binnengebracht.

Nog van dezelfde visgrond en datum een mannetje en een vrouwtje van het Erwttenkrabbetje *Pinnotheres pisum* (L.), een 100-tal Groefstaart garnalen *Crangon allmanni* Kinahan, 1 Proces-

sa parva Holthuis, 1 *Pontophilus trispinosus* Hailstone en één exemplaar van *Calianassa tyrrena* (Petagna) met ook nog een schaar van deze soort. De Groefstaartgarnaal was verder op 6-VI-85 algemeen te vinden bij de garnaalkruiers voor het Media-centrum te Oostende.

Op 19-IV-85 werd een vrouwtje van de Spinkrab *Maja squinado* (Herbst) door een kustvisser binnengebracht. De Hooiwa-genkrab *Macropodia rostrata* (L.) werd op 9-III-85 met 2 exemplaren van de Oostdyck aangevoerd en was met één exemplaar te vinden op 14-XI-85 te De Haan.

In januari heel wat carapaces van dode krabben (geen vervellingsschilden) te Oostende Halve Maan en ook veel scharen en poten. Waarschijnlijk koude-slachtoffers. Op 12 en 13-I-85 zeer veel schilden van Strandkrabben *Carcinus maenas* (L.) en enkele tientallen Noordzeekrabben *Cancer pagurus* L.. Er lagen ook 5 carapaces van de Fluwelen zwemkrab *Liocarcinus puber* (L.). De Gewone zwemkrab *Liocarcinus holsatus* (Fabricius) was minder algemeen. Op 30-I-85 terug hetzelfde beeld : overwegend carapaces van Strandkrabben, algemeen ook van Noordzeekrabben en in veel mindere mate carapaces van de Gewone zwemkrab. Ook ditmaal nog 4 schilden van de Fluwelen zwemkrab.

Op 13-III-85, na de tweede koude periode en een stormachtige wind terug talrijke verse krabben en vooral krabbeschilden. Enkele dieren vertoonden nog tekens van leven, veel waren er reeds leeggepikt. Overal op het strand lagen dan ook poten, scharen en andere resten van krabben. De meeuwen en eidereenden zullen wel een feestdis gehad hebben! Opnieuw massaal Strandkrabben en Noordzeekrabben algemeen (in alle maten). Nu ook talrijke Breedpootkrabbetjes *Portumnus latipes* (Pennant). Overigens waren vrijwel alle krabben van voorgaande data volwassen dieren.

Op 6-IV-85 werden op het strand van de Halve Maan 2 nog levende exemplaren van de Gewone zwemkrab ingegraven gevonden. De ene aan de laagwaterlijn, de andere naast een golfbreker, iets hoger dan de laagwaterlijn. Die dag waren er geen kruiers!

Van de Fluwelen zwemkrab verder nog waarnemingen van De Haan op 15-XI-85 : 3 carapaces en op 16-XI-85 nog eens 2.

Regelmatig ook vondsten van het Breedpootje. Op 22-II-85 lag een vers leeggegeten (schildje + pootjes) exemplaar tegenaan de laagwaterlijn te Oostende Halve Maan. Op 15-V-85 werd

een dood exemplaar gevonden op het strand te Oostende Media Centrum. Op dezelfde plaats werd uit het net van een kruier een exemplaar gehaald op 6-VI-85. Vervellingen van juveniele Breedpootjes ($\pm 0,5$ cm) lagen op 24-IX-85 algemeen in slibbig aanspoelsel op het strand van de Halve Maan.

Een Heremietkreeft *Pagurus bernhardus* (L.) lag op 14-XI-85 nog levend in de vloedlijn te De Haan. Te Bredene werd eveneens een exemplaar gevonden op 15-XI-85. Geen waarnemingen dit jaar van *Diogenes pugilator* (Roux).

Weekdieren - Mollusca

Inktvissen - Cephalopoda

In september '85 een "invasie" van rugschildjes van 2 zuidelijker soorten, voornamelijk van de Gedoornde zeekat *Sepia orbignyana* Férussac en enkele van de Sierlijke zeekat *Sepia elegans* (d'Orbigny). Hier valt opnieuw op te merken dat, net als bij de eendemossels van dezelfde periode, de rugschildjes van deze twee soorten ook in Nederland werden gevonden.

De eerste waarneming komt van de 7e september te Oostende Halve Maan. Daar lagen enkele schildjes van de Gedoornde zeekat in de vloedlijn. Op 11-IX-85 waren er te vinden in de vloedlijn te Oostduinkerke en ook te Oostende Thermen. Op deze laatste plaats een 10-tal stukjes schild met daartussen enkele van de Sierlijke zeekat. Van dezelfde datum nog een vondst van een fragment van een schildje van de Gedoornde zeekat te Oostende Halve Maan. Enkele dagen later, de 13e, nogmaals 4 rugschildjes van deze soort. Een rugschildje van de Sierlijke zeekat lag nog op het klein strand te Oostende op 16-IX-85.

Op verschillende van deze data waren ook fragmenten en kleine rugschildjes van de Gewone zeekat *Sepia officinalis* L. te vinden. De schelpen van de twee eerder genoemde soorten zijn doorgaans te herkennen aan hun rozige kleur, maar het gevaar bestaat toch dat men ze aanziet als schelpjes van jonge Gewone zeekatten en dus over het hoofd ziet. Uitkijken maar!

Merkwaardig is wel dat in deze periode westelijk van Oostende wel de rugschildjes van de Gedoornde en van de Sierlijke zeekat te vinden waren, maar geen eendemossels die toch tijdens dezelfde periode ook aanspoelden.

Samen met de tweede, kleinere invasie van eendemossels eind januari 1986, waren opnieuw ook schildjes van nl. de Ge-

doornde zeekat en enkele van de Sierlijke zeekat te vinden. Dit was b.v. het geval op 23-I-86 te Oostende Halve Maan. Zie in dit verband ook het artikel van R. Goethaels : "Schelpen van *Sepia orbigynana* en *Sepia elegans*" in De Strandvlo jg. 6(2).

Een exemplaar van de Dwergpijlinktvis *Alloteuthis subulata* (Lamarck) werd op 19-VI-85 met een kruisnet uit de havengeul van Oostende gevist.

Slakken - Gastropoda

Riemwiervoetjes zijn altijd de moeite waar om eens nader te onderzoeken. Dat bewijzen volgende vondsten, alle vanop het Riemwier dat in september '85 aanspoelde. *Helcion pellucidum* (L.), door onze noorderburen vanwege zijn helder blauwe streepjes zeer toepasselijk ook wel "Discoslakje" genoemd, werd toen drie maal aangetroffen : de 11e te Oostduinkerke (1 ex.), de 16e te Oostende Halve Maan (1 ex.) en eveneens de 16e, 2 exemplaren te Oostende Klein Strand. Van deze laatste plaats en datum ook nog een waarneming van het Naaldje *Bittium reticulatum* (da Costa).

De Schaalhoren *Patella vulgata* L. werd twee maal aangespoeld gevonden op het strand van de Halve Maan te Oostende, nl. op 2 en 9 maart '85. Het betrof telkens verse schelpen, waarschijnlijk slachtoffers van de voorbije winterkou. De afmetingen waren respectievelijk 27 en 32 mm. Toch waren niet alle *Patella*'s afgevroren want op de 2e maart waren er nog vrij veel individuen tussen 25 en 30 mm te vinden op de stenen van een golfbreker naast het Oosterstaketsel te Oostende.

Een Schepje *Philine aperta* (L.) lag op 15-XI-85 in de vloedlijn te De Haan.

Op 28-XI-85 lag er eveneens te De Haan in de vloedlijn een dood exemplaar, echter nog met operculum van de Gevlochten fuikhoren *Nassarius reticulatus* (L.). Van deze soort waren de eikapseltjes op 11-IX-85 vrij algemeen op allerlei voorwerpen, aangespoeld in de vloedlijn te Oostduinkerke. Een groot stuk plastic was er bijna volledig mee bedekt.

Tweekleppigen - Bivalvia

Opmerkelijk was dit jaar natuurlijk het massaal aanspoelen van de Messchede *Solen marginatus* Montagu. Voornamelijk langs de Westkust werden vanaf april tot nog in september, zij

het in afnemende aantallen, recente doubletten gevonden. Verder van deze soort nog een merkwaardige waarneming van Oostende op 27-XII-1984. Merkwaardig, want niet alleen eerder maar ook merkkelijk noordelijker dan de vorige. Op het strand van de Halve Maan lagen toen in het aanspoelsel een vers doublet van 93 mm en nog een verse klep van 92 mm.

Van de Sabelschede *Phaxas pellucidus* (Pennant) werden op de Oostdyck 2 exemplaren gevist door een kustvisser. Ook van deze soort werden in 1985 meer exemplaren dan gewoonlijk op het strand gevonden.

Het zal wel niemand verbazen dat heel wat bivalven, vooral dan degene die dicht onder de kust leefden zwaar te lijden hadden van de koude. Uit de verschillende waarnemingen gedaan te Oostende Halve Maan b.v. blijkt dat in de eerste drie maanden van het jaar regelmatig, en meer bepaald na iedere nieuwe koude periode, grote hoeveelheden verse exemplaren van volgende soorten aanspoelden : Grote strandschelp *Macra corallina* (L.), Halfgeknotte strandschelp *Spisula subtruncata* (da Costa), Nonnetje *Macoma balthica* (L.), Kokkel *Cerastoderma edule* (L.), Witte dun-schaal *Abra alba* (Wood) en Zaagje *Donax vittatus* (da Costa), naast periodiek exemplaren van de Rechtsgestrepte en de Tereplatschelp *Tellina tenuis* (da Costa) en *Tellina fabula* Gmelin. Vooral in 't begin spoelden veel schelpen met dier, al dan niet reeds dood of rottend, aan. Dat was natuurlijk een buitenkansje voor de talrijke hongerige eidereenden, meeuwen en steltlopers. Veel exemplaren waren bijgevolg aangepikt of vakkundig leeggegeten. Getuige daarvan de talrijke doubletten van o.a. *Spisula subtruncata* (da Costa) en *Donax vittatus* (da Costa) met alleen nog de resten van de sluitspieren aanwezig. Verder was nog opmerkelijk dat naast de talrijke volwassen individuen er ook zeer veel juvenielen mee aanspoelden. Dat deed een zekere uitroeiingvrezin. Later in 't jaar werden echter terug regelmatig levende exemplaren van genoemde soorten gemeld. Blijkbaar kunnen de populaties van de meeste soorten dus wel tegen een stootje. Ze recruterin waarschijnlijk uit de dieper in zee verblijvende stock. Eén soort nl. het Zaagje kreeg echter wel zware klappen. Na het massaal afsterven in de eerste maanden van het jaar werden na maart bijna geen levende dieren of verse doubletten meer gemeld van deze anders zo algemene tweekleppige.

Het Zaagje kan zich dus duidelijk veel moeilijker herstellen. Inderdaad, *Donax vittatus* (da Costa) leeft veel dichtter onder de kust, voornamelijk rond de laagwaterlijn en dikwijls zelfs op het strand zelf. Het Zaagje is dus veel gevoeliger voor de vrieskou. Een gelijkaardig fenomeen deed zich overigens ook voor aan de Westkust, zie verslag van de excursie van 4 mei 1985 naar Oostduinkerke in De Strandvlo 6(1).

In november waren na periodes van storm terug vrij veel levende Kokkels, Grote en Halfgeknotte strandschelpen, Witte dunschalen en Nonnetjes (maar geen Zaagjes) in het aanspoelsel te vinden te Oostende (4-XI-85), Mariakerke (8-XI-85) en Middelkerke (11-XI-85). Op deze beide laatste plaatsen spoelden ook nog verse Witte boormossels *Barnea candida* (L.) en talrijke levende Amerikaanse boormossels *Petricola pholadiformis* Lamarck mee aan. Een 5-tal stukken turf die op 11-XI-85 op het strand van Mariakerke lagen, bevatten bovendien volwassen, levende individuen van deze beide soorten boormossels.

Stekelhuidigen - Echinodermata

Weinig waarnemingen van deze groep. Alle waarnemingen van de Gewone zeester *Asterias rubens* L. gebeurden in april '85. Op 5 en 6-IV-85 lagen er algemeen verse en minder verse exemplaren in aanspoelsel aan de laagwaterlijn te Oostende Halve Maan. Op 8-IV-85 waren die er niet meer te vinden. Maar op 29-IV-85 lagen daar opnieuw vrij algemeen exemplaren in 't aanspoelsel aan de laagwaterlijn.

Van de Gewone slangster *Ophiura texturata* Lamarck lagen op 4-XI-85 talrijke juveniele exemplaren in aanspoelsel te Oostende Halve Maan. Op 13, 14 en 15-XI-85 werd deze soort verder nog algemeen gemeld van Bredene (+ 500 ex. op één plaats) en De Haan. Steeds betrof het onvolwassen individuen. Minder algemeen was deze soort westelijk van Oostende. Op 11-XI-85 werden uit aanspoelsel te Middelkerke slechts enkele exemplaren gemeld, samen overigens, met nog één juveniele Gewone zeester.

Mosdiertjes - Bryozoa

Deze vrij moeilijke groep wordt nog altijd een beetje stiefmoederlijk behandeld. Behalve de vrij regelmatige meldingen van het Bladachtig hoornwier *Flustra foliacea* (L.) werden

niet veel andere soorten gemeld. Min of meer bijzonder is echter wel de vondst, tijdens de excursie van 24-XI-85 te Oostende Halve Maan, in de vloedlijn, van een niet zo verse kolonie *Vesicularia spinosa* (L.).

Vissen - Pisces

De waarnemingen die nu volgen komen alle van de kustvisserij. Alleen die gegevens die nog niet elders (o.a. in het extra nummer van de 5e jaargang : "Zeevissen van de Belgische kust") verschenen, werden opgenomen. Ook werden alleen de min of meer ongewone vondsten vermeld; de meer algemene werden weggelaten.

Schelvis *Melanogrammus aeglefinus* (L.)

10-XII-85 : 1 exemplaar 35 cm/ 27-XI-85 : 1 ex. 30 cm.

Adderzeenaald *Entelurus aequoreus* (L.)

19-IV-85 : 1 ♀ ex./ 30-IV-85 : 1 ♂ ex.

Zeekarper *Spondyliosoma cantharus* (L.)

20, 21-VI-85 : 1 ex./ 21, 22-VI-85 : 4 ex. (alle $\pm$ 8 cm)

Koning van de Poon *Mullus surmuletus* L.

21, 22-VI-85 : 1 ex. $\pm$ 10 cm

Goudharder *Liza aurata* Risso

22-X-85 : 2 ex. samen met volgende soort.

Diklipharder *Chelon labrosus* (Risso)

22-X-85 : 2 ex.

Grote pieterman *Trachinus draco* L.

18, 19-VI-85 : 1 ex. $\pm$ 25 cm (Z.W. Ahhoert)/ 28, 29-VII-85 : 1 ex.

Zwartooglipvis *Crenilabrus melops* (L.)

22-V-85 : 1 ♂

Zeewolf *Anarhichas lupus* L.

7, 8-IV-85 : 1 ex. vóór Oostende.

Van de Grijsze trekkersvis *Balistes carolinensis* (Gmelin) net als in '84 en in ongeveer dezelfde periode, opnieuw vrij veel waarnemingen, alle van Oostendse kustvissers. Telkens 1 ex. werd binnengebracht op 28-VIII; 29-VIII; 11-IX; 23, 24-IX; 30-IX; 1-X (2 ex., door verschillende vissers); 4, 5-X; 5, 6-X; 11-X; 13-X; 18-X en 21-X-85.

Tenslotte nog een waarneming van een dode Zeedonderpad. Het exemplaar lag op 14-XII-85 in de vloedlijn te De Haan.

Zoogdieren - Mammalia

Op 19-IV-85 lag er een kleine, dode Muskusrat *Ondatra zibethicus* (L.) in de vloedlijn te Oostende Thermen. Het valt mij overigens op dat veel waarnemingen van muskusratten langs het strand voornamelijk gebeuren in maart en ook nog april. Zie ook het artikel van R. Billiau in De Strandvlo 5(2) en uit het NHA in jaargang 2(4).

Wieren - Algae

Nu en dan spoelden verse wieren aan maar toch niet in die massale hoeveelheden zoals dat soms in andere jaren het geval kan zijn.

In april waren eigenlijk voor het eerst in 1985 verse wieren te vinden. Van de 17e te Oostende Halve Maan en de 19e te Oostende Thermen kwamen meldingen van volgende soorten, alle uit de vloedlijn : overwegend Knotswier *Ascophyllum nodosum* (L.) en Blaaswier *Fucus vesiculosus* L. algemeen maar niet massaal. Daartussen wat toefjes Japans bessenwier *Sargassum muticum* (Yendo). Op 28 en 29-IV-85 spoelde er opnieuw een verse lading van deze soorten aan, nu aangevuld met Riemwier *Himanthalia elongata* (L.). Knotswier en Blaaswier waren zeer algemeen, overwegend kleinere fertiele fragmenten. Beide soorten waren opnieuw vrij algemeen in de vloedlijn te Zeebrugge op 13-V en nog op 15-V-85 te Oostende (Thermen en Halve Maan), in de vloedlijn, maar dan reeds verdroogd.

We maken een sprong naar september. De 7e van deze maand spoelden te Oostende Halve Maan veel "bolletjes" (drijfblaasjes) aan van het Japans bessenwier samen met "hauwtjes" van het Hauwwier *Halidrys siliquosa* (L.). Dan waren vooral, en algemeen ook Blaaswier, stukken fertiel Knotswier en nu ook Darmwier *Enteromorpha spec.* te vinden. Het Japans bessenwier was terug van de partij maar minder talrijk en eveneens bijna geen stukken Hauwwier. Vanaf 10-IX-85 kwamen daar nog eens stukken en hele trossen Riemwier bij. Te Oostduinkerke werden op 11-IX-85 dezelfde soorten gevonden. De trossen Riemwier zijn daar omvangrijker dan die van Oostende. Ook te Oostduinkerke weer "bessen" en "hauwtjes" in de vloedlijn.

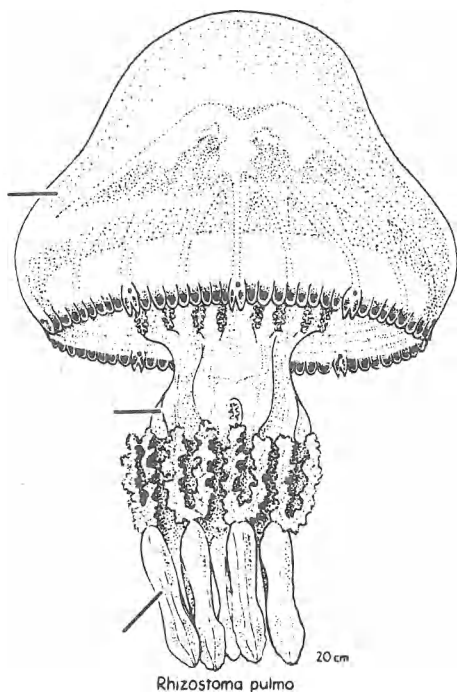
Na een periode van krachtige wind waren enkele Riemwier fragmenten, stukjes Knotswier en Blaaswier te vinden in het aan-

spoelsel van de laagwaterlijn en in de vloedlijn. De zelfde soorten in dezelfde toestand werden enkele dagen later nl. op 14-XI-85 gemeld uit de vloedlijn te Oostende Halve Maan.

Tot slot nog even herinneren : vergeet niet je waarnemingen van 1986 door te geven. Dank bij voorbaat!

St. Catharinaplein, 4
8400 Oostende

* * *

Rhizostoma pulmo
(naar Riedl, 1983)

DE KLIPLIPVIS, *CTENOLABRUS RUPESTRIS* (L.), OPNIEUW WAARGENOMEN IN ONZE KUSTWATEREN.

E. ENEMAN

Door de 0.455 werd in de nacht van 1 op 2 april 1986 een lipvisje gevangen. Dit, juist vóór en ongeveer tussen Middellandse Zee en Nieuwpoort. Alhoewel levend aangevoerd, stierf het visje toch aan de opgelopen verwondingen.

Het visje mat 16,5 cm, een volwassen exemplaar, aangezien de maximale lengte slechts 18 cm bedraagt (Nijssen & De Groot, 1980). Zijn kleur was licht oranjebruin met zwarte vlekjes op de eerste rugvinmembranen en een zwarte vlek bovenaan de staartwortel. Op zichzelf zijn dat al zeer duidelijke kenmerken om deze soort op naam te brengen. Voor alle zekerheid werden echter ook de vinstralen geteld. De anaalvin bestond uit 3 stevige- en 7 zachte stralen, de rugvin had 17 stevige- en 8 zachte vinstralen. Dus met zekerheid de Kliplipvis *Ctenolabrus rupestris* (L.). Een zeer interessante vangst, daar voorheen slechts twee exemplaren in onze kustwateren zijn waargenomen. Eén dateert uit de vorige eeuw en de andere vangst is van 1907.

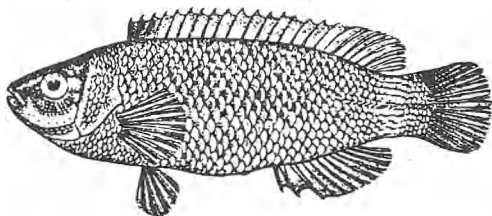
De Kliplipvis leeft op een met wier begroeide rotsbodem en dit vooral in de kustzone van de Middellandse Zee, het oostelijk gedeelte van de Atlantische Oceaan, in de noordelijke Noordzee, alsook in het Skagerrak en het Kattegat. Via het Engels Kanaal komen ze ook de zuidelijke Noordzee binnen en worden uitzonderlijk in de Belgische en Nederlandse wateren waargenomen.

Literatuur.

- Nijssen, H. & S.J. De Groot, 1980. Zeevissen van de Nederlandse kust.- Wet. Meded. K.N.N.V., 143 : 1-109.
Poll, M. 1947. Poissons Marins, Faune de Belgique.- Patrimoine Mus. r. Hist. nat. Belg., Bruxelles, 1-452.
Rappé, G. & E. Eneman, 1986. Zeevissen van de Belgische kust.- De Strandvlo, 5 (extra nummer) : I-III, 1-48.

Wheeler, A., 1978. Key to the Fishes of Northern Europe.-
F. Warne, London, 380 pp.

St. Jansstraat, 58
8400 Oostende

Ctenolabrus rupestris (L.)
(naar Nijssen, 1968)

LITERATUUR OVER DE BELGISCHE MARIENE (+BRAKWATER) WEEKDIEREN II.

E. DUMOULIN & F. KERCKHOF

In De Strandvlo 5(2) verscheen een eerste lijst van publicaties die betrekking hebben -hetzij integraal, hetzij ten dele- op de Belgische mariene weekdieren. Sindsdien is er niet stilgezeten en werd verder onderzoekswerk verricht. Dit laatste, alsmede de aanzienlijke bijdrage van de tweede auteur, waaruit een vruchtbare samenwerking volgde, leverde ons heel wat nieuwe data op. Het resultaat van dit alles is deel II van de "literatuur over de Belgische mariene weekdieren".

Naast de reeds in de inleiding tot deel I gegeven verantwoordingen (waar we u naar verwijzen) is het nodig om hier nog enkele aanvullende opmerkingen te geven. Het verder uitpluizen van tijdschriften zoals het Bulletin van Les Naturalistes belges, Gloria Maris, Annalen van de Koninklijke Belgische Vereniging voor Dierkunde en de Mededelingen van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, hebben zoals verwacht veel interessante artikels aan het licht gebracht. Ook voordien minder bekende periodieken, m.n. Natura, Hamster en de Biekerf leverden vermeldenswaardige literatuur op. In het eerste deel waren de artikels en verslagen uit De Tuimelaar (orgaan van de BJN-Strandwerkgroep 1976-79) achterwege gelaten. Deze zijn nu wel opgenomen, maar voorlopig nog niet ingelast in de alfabetische lijst. Dit maakt het mogelijk om efficiënt een globaal overzicht te krijgen van hetgeen er in de loop der jaren in De Tuimelaar is verschenen.

In deel I werd de ons bekende literatuur over de brakwatermollusken bewust niet in de lijst geïntegreerd omdat gemeend werd dat W. Adam (1947, 1960) daar al in voldoende mate aandacht had aan besteed. In de zopas verschenen lijst van Th. Backeljau over de recente mariene mollusken van België zijn echter ook de courante brakwatersoorten opgenomen. Daarom nemen we nu toch artikels handelend over deze species op. De praktijk leert ons bovendien dat al wie bezig is met mariene weekdieren zich doorgaans ook interesseert voor de brakwaterfauna. Een gecombineerde bibliografische lijst leek ons dan ook handig.

In deze tweede lijst werd meer aandacht besteed aan het correct weergeven van de verkorte naamgeving van de tijdschriften en publicaties waarin de referenties verschenen. Als leidraad gebruikten we hiervoor de "World List of Scientific Periodicals", waarin alle wetenschappelijke tijdschriften met hun afkorting voorkomen. Door deze gestandaardiseerde werkwijze willen we het terugopzoeken van de referenties gemakkelijker maken. Voor tweetalige tijdschriften gebruikten we de Franse afkorting als het artikel in het Frans geschreven werd, voor Nederlandstalige artikels de Nederlandse afkorting.

Het ligt tevens in de bedoeling om later de beide delen, eventueel nog aangevuld met andere artikels, samen in één lijst te bundelen en als supplement of extra nummer van De Strandvlo te laten verschijnen. Alle referenties zouden dan volgens deze gestandaardiseerde methode worden opgenomen. Daar een lijst artikels op zich in feite weinig zeggend is zouden we de gegevens dan ook gemakkelijker toegankelijk willen maken voor geïnteresseerden, door van elk artikel een korte appreciatie (inhoud, behandelde soorten, enz...) te geven. Daarnaast ligt het ook in de bedoeling om in een aparte lijst de gegevens te rangschikken naar bepaalde specifieke onderwerpen (b.v. inktvissen, soortenlijsten, determinatiewerken, ...). Met dit opzet beogen we de talrijke informatiebronnen doorzichtiger en bruikbaar te maken.

De auteurs houden zich voor op- of aanmerkingen alsmede voor nieuwe data ten zeerste aanbevolen.

1). Alfabetische lijst volgens auteur.

Adam, W., 1932. Notes sur les Céphalopodes. I. Anomalie de la massue tentaculaire chez Alloteuthis subulata Lamarck.- Bull. Mus. r. Hist. nat. Belg., 8 (29) : 1-3.

Adam, W., 1933. Notes sur les Céphalopodes. II. Anomalie de la radula chez Octopus vulgaris Lamarck et observations sur la sériation et l'asymétrie.- Bull. Mus. r. Hist. nat. Belg., 9 (3) : 1-8.

Adam, W., 1934. Notes sur les Céphalopodes. V. Ozaena cirrhosa (Lamarck, 1798) sur la côte belge.- Bull. Mus. r. Hist. nat. Belg., 10 (43) : 1-3.

- Adam, W. & Leloup, E., 1939. Sur la présence d'Alderia modesta (Lovén, 1844) en Belgique.- Bull. Mus. r. Hist. nat. Belg., 15 (64) : 1-13.
- Adam, W., 1942. Notes sur les Gastéropodes. XI. Sur la répartition et la biologie de Hydrobia jenkinsi Smith en Belgique.- Bull. Mus. r. Hist. nat. Belg., 18 (23) : 1-18, 1 pl.
- Anonymus, 1946. Mengelmaren.- Biekorf, 47 : 46.
- Anonymus, 1946. Mengelmaren.- Biekorf, 47 : 69-70.
- Backeljau, Th., 1986. Lijst van de recente mariene mollusken van België.- Studiedocumenten K. Belg. Inst. Nat. Wet., 29 : 1-106.
- Baudet, J., 19??. De Schelpen van de Belgische kust.- 1-5, 2 pl.
- Billiet, G., 1957. Iets over kinkhoren en wulk.- Biekorf 58 (3) : 70-72.
- Colbeau, J., 1868. Mollusques marins nouveaux pour la faune belge recueillis en 1866 sur la plage d'Ostende par Mm. Colbeau et Lanszweert.- Annls Soc. malacol. Belg., 3 : XIX-XX.
- Conrad, W., 193?. Fauna en flora.- In : Steden en landschappen. V. De kust. De Sikkel, Antwerpen, 61-85.
- Coomans, A. & De Coninck, L., 1962. Embletonia pallida, nudibranche nouveau pour la faune belge.- Inst. r. Sci. nat. Belg., 38 (16) : 1-4, 1 pl.
- Craven, A. & De Malzine, F., 1869. Résultats d'une excursion faite à Ostende les 6 et 7 novembre 1869.- Annls Soc. malacol. Belg., 4 : XCVIII-CI.
- Daro, M.-H., 1969. Etude écologique d'un brise-lames de la côte belge. I. Description et zonation des organismes.- Annls Soc. r. zool. Belg., 99 : 111-152.
- Daro, M.-H., 1970. Etude écologique d'un brise-lames de la côte belge. II. Biologie et développement saisonnier des espèces.- Annls Soc. r. zool. Belg., 100 : 159-189.
- Daro, M.-H., 1972. Etude du biotope de l'ostréiculture à Ostende en 1970.- Aquaculture 1 (1) : 97-113.

- De Clerck, R. & Cloet, N., 1971a,b; 1972; 1973. Bestandsopname langsheen de Belgische kust (3, 4, 5, 6).- Meded. Rijksst. Zeevis., Publ. 46-B/5/1971; Publ. 50-B/6/1971; Publ. 54-B/7/1972; Publ. 78-B/9/1973.
- De Clerck, R., Cloet, N. & Redant, F., 1973; 1974a,b; 1975. Bestandsopname langsheen de Belgische kust (7, 8, 9, 10).- Meded. Rijksst. Zeevis., Publ. 81-B/10/1973; Publ. 87-B/12/1974; Publ. 98-B/13/1974; Publ. 110-B/15/1975.
- De Pauw, N., 1969. Contribution a l'étude du plancton dans le port d'Ostende.- Biol. Jb. Dodonaea, 37 : 186-261.
- De Malzine, F., 1868. Liste de coquilles recueillies à Blankenberghe le 12 juillet 1868.- Annls Soc. malacol. Belg., 3 : LVI-LVII.
- de Selys-Longchamps, E., 1854. Sur la faune de Belgique.- Bull. Acad. r. Belg. Sci., 21, 2e P. : 1020-1050.
- X Dupuis, P. & Putzeys, 1902. Note concernant la découverte du Petricola pholadiformis L. en Belgique.- ~~Annls~~ Soc. r. malacol. Belg., 37 : IV. *Bulletins*
- Dupuis, P., 1927. Faune malacologique de la Belgique. Notes concernant la découverte, par le Dr. Giltay, de deux espèces de mollusques nouveaux pour la faune belge.- Annls Soc. r. zool. Belg., 58 : 31-38.
- Gullentops, F., Moens, M., Ringelé, A. & Sengier, R., 1977. Verspreiding van de mollusken schelpen in de zuidelijke Noordzee.- In : Nihoul, J.C.J. & Gullentops, F. (Uitgevers). Project Zee, Sedimentologie, eindverslag 4, 46-73.
- Haelters, J., Simoens, W., Herman, G. & Nolf, F., 1980. Verslag van de excursies naar Oostduinkerke door B.V.C. West-Vlaanderen.- Gloria Maris 19 (5) : 97-99.
- Jocqué, R. & Van Damme, D., 1971. Inleidende oecologische studie van klei- en turfbanken in de getijdenzone te Raversijde (Belgie).- Biol. Jb. Dodonaea, 39 : 157-190.
- Kerckhof, F. & Vanwalleghem, R., 1977. Waarnemingen op het strand van De Panne na de novemberstormen '77.- Gloria Maris, 16 (2) : 47-48.
- Kerckhof, F., 1975. Schelpenovervloed aan de Belgische kust.- Gloria Maris, 14 (10) : 184-186.

- Kermarrec-Labisse, N., 1968. Note sur des Aporrhais pespelicani L. (Mollusque Gastéropode marin) provenant de l'Adriatique et recueillis vivants à Ostende.- Bull. Mus. natn. Hist. nat., 2e S., 39 (5) : 968-969.
- Lameere, A., 1893. Présence de l'Ommatostrephes todarus Delle Chiaje sur la côte belge.- Annls Soc. r. malacol. Belg., 28 : XXXVI-XXXVII.
- Lameere, A., 1893. Communication sur Aeolis aurantiaca Alder & Hancock.- Annls Soc. r. malacol. Belg., 28 : L-LI.
- Lanszweert, E., 1868. Les bancs d'huitres devant Ostende.- Annls Soc. malacol. Belg., 3 : XVII-XVIII.
- Lefevere, S., 1965. Le recouvrement biogene le long de la côte belge.- Bull. Inst. r. Sci. nat. Belg., 41 (26) : 1-10, 1 pl.
- Leloup, E., 1937. Contribution à l'étude de la faune belge. VIII. Les dégats causés par le vert polychète Polydora ciliata (Johnston) dans les coquilles des bigorneaux et des huîtres.- Bull. Mus. r. Hist. nat. Belg., 13 (33) : 1-4, 1 pl.
- Leloup, E., 1942. Contribution à l'étude de la faune belge. XII. L'hydraire Campanularia johnstoni Alder et le mollusque Mytilus edulis Linné, épizoaires sur le crustacé Pandalus montagui Leach.- Bull. Mus. r. Hist. nat. Belg., 18 (18) : 1-4.
- Leloup, E., 1957. Contribution à l'étude de la faune belge. XXV. Observations écologiques sur le fossé d'eau saumâtre entourant la "Demi-lune" d'Ostende.- Bull. Inst. r. Sci. nat. Belg., 33 (11) : 1-9.
- Leloup, E., Van Meel, L., Polk, Ph., Halewyck, R. & Gryson, A., 1962. Recherches sur l'ostréiculture dans le Bassin de Chasse d'Ostende en 1961.- Min. Agric., Comm. T.W.O.Z., Ostréiculture, 1-57.
- Leloup, E., et al., 1963. *Idem* en 1962.- *Ibidem*, 1-58.
- Leloup, E., et al., 1964. *Idem* en 1963.- *Ibidem*, 1-48.
- Leloup, E., et al., 1965. *Idem* en 1964.- *Ibidem*, 1-58.
- Leloup, E., et al., 1966. *Idem* en 1965.- *Ibidem*, 1-59.

- Leloup, E. & Gilis, Ch., 1965. Zeedieren waargenomen in de experimentele garnalenvangsten (1949-1964).- Zeewet. Inst. Oostende, Min. Landb., Comm. T.W.O.Z., 1965 (2) : 1-26.
- Leloup, E. & Polk, Ph., 1966. Observations sur la salissure dans le port d'Ostende.- Bull. Inst. r. Sci. nat. Belg., 42 (23) : 1-14.
- Longin, J.H., 1983. Determinatiebundel voor slakken en mossels.- Jeugd & Wetenschap, Brussel, 1-89.
- Loppens, K., 1902. Petricola pholadiformis L.- Annls Soc. r. malacol. Belg., 37 : XLI-XLII.
- * Loppens, K., 1946. Uit het leven der schelpdieren van onze kust.- Biekerf, 47 : 130-134.
- * Lucas, M., 1968. Les mollusques du littoral belge.- Bull. Ass. belg. Malacol. Conch. Paléont., 1 (2) : 6.
- * Lucas, M., 1968. *Idem.- Ibidem*, 1 (4) : 7-8.
- * Lucas, M., 1968. *Idem.- Ibidem*, 1 (5) : 9-10.
- * Lucas, M., 1968. *Idem.- Ibidem*, 1 (6) : 9-10.
- * Lucas, M., 1968. *Idem.- Ibidem*, 1 (7) : 11-12.
- * Lucas, M., 1969. *Idem.- Ibidem*, 2 (1) : 13-14.
- * Lucas, M., 1968. Les mollusques marins de la Belgique.- Bull. Naturalistes belg., Section de Malacologie, 2 (2) : 6.
- Mac Leod, J., 1883. Eenige op de Belgische kust gebruikte volksnamen van lagere zeedieren.- Natura, 1 : 245-248.
- Mac Leod, J., 1883. Het dierkundig laboratorium te Oostende.- Natura, 1 : 257-265.
- Massart, J., 1922. Histoire naturelle du littoral.- In : La mer. Guide du touriste et du villégiateur au littoral belge. Touring-club de Belgique, Bruxelles, 39-117.
- Mourlon, M., 1870. Relation de l'excursion faite par la Société à Heyst le 2 octobre 1870.- Annls Soc. malacol. Belg., 5 : 65-73.

- Nyst, H., 1855. Description succincte d'un nouveau mollusque marin des rives de l'Escaut.- Bull. Acad. r. Belg. Sci., 22, 2e P. (9) : 435-437.
- Pelseneer, P., 1880. Note sur les coquilles trouvées en 1880 le long du littoral belge.- Annls Soc. malacol. Belg., 15 : XC-XCI.
- Pelseneer, P., 1889. Communication sur une "variété" unicarinata de Littorina littorea.- Annls Soc. r. malacol. Belg., 24 : CIX-CX.
- * Polk, Ph., 1961. Over een merkwaardig onderzoek.- Hamster, 1(3) : 64-66.
- * Polk, Ph., 1961. Een vreemde eend in de bijt.- Hamster, 1(3) : 66-68.
- * Polk, Ph., 1962. Een zwerver...? De mossel (Mytilus edulis L.).- Hamster, 2(1) : 14-16.
- Polk, Ph., 1962. Bijdrage tot de kennis der mariene fauna van de Belgische kust. III. Waarnemingen aangaande het voorkomen, de voortplanting, de settling en de groei van Crepidula fornicata (L.).- Annls Soc. r. zool. Belg., 92(1) : 47-80.
- Polk, Ph., 1962. Bijdrage tot de kennis der mariene fauna van de Belgische kust. IV. De bestrijding van de oesterplaag Crepidula fornicata L. in de spuikom te Oostende.- Biol. Jb. Dodonaea, 30 : 37-46.
- * Polk, Ph., 1963. De Schaalhoren of Patella vulgata.- Hamster, 3(2) : 51-53.
- Raeymaekers, D., 1895. Epoque a laquelle "Mya arenaria" a disparu de la région du Bas-Escaut belge.- Annls Soc. r. malacol. Belg., 30 : V-XI.
- Raeymaekers, D., 1895. Etudes sur la faune malacologique de Bas-Escaut. Disparition de Alderia scaldiana Nyst.- Annls Soc. r. malacol. Belg., 30 : CXX-CXXV.
- Redant, F., 1977. Epibenthos.- In : Nihoul, J.C.J. & De Coninck, L. (Uitgevers). Project Zee, Inventaris van de fauna en flora, eindverslag 7, 167-202.

Rouget, Y., 1963. Operatie schelpen.- Arts & Voyages, Brussel, 1-16.

Sevo, S., 1974. Note sur la répartition en Belgique de trois mollusques gastéropodes terrestres peu connus : Acme inchoata (Prosobranches, Acmidæ), Abida frumentum (Stylommatophores, Vertiginidae) et Alexia denticulata (Basommatophores, Ellobiidae).- Malac. Review, 7 : 1-14.

Staes, M., 1869. Rapport sur l'excursion faite à Nieuport par la Société.- Annls Soc. malacol. Belg., 4 : XXV-XXXVIII.

Vaes, F., 1977. Host-parasite relationships in a brackish-water habitat.- Biol. Jb. Dodonaea, 45 : 171-180.

Van Beneden, E., 1883. Compte rendu sommaire des recherches entreprises à la Station biologique d'Ostende pendant les mois d'été 1883.- Bull. Acad. r. Belg. Sci., 52e A., 3e S., 6(11) : 458-483.

Van Beneden, E., 1884. Sur quelques animaux nouveaux pour la faune littorale belge, formant une faune locale toute particulière au voisinage du Banc de Thornton.- Bull. Acad. r. Belg. Sci., 53e A., 3e S., 8(12) : 646-650.

Van Campenhout, B., 1963. Présence, apparition et disparition de Barnea (B.) candida (L.) et Petricola (P.) pholadiformis lamarck.- Naturalistes belg., 44 : 350-353.

Vanden Broeck, E., 1871. Rapport sur l'excursion faite par quelques membres de la Société, les 28 et 29 mai 1871, à Sluys-Kill, Selzaete et Exaerde.- Annls Soc. malacol. Belg., 6 : XXXIV-LI.

Van der Ben, C., Van der Ben, D., Van Goethem, J. & Daro, M.-H., 1977. Inventaire et zonation des organismes sur les briseglaces de la côte belge.- In : Nihoul, J.C.J. & De Coninck, L. (Uitgevers). Project Zee, Inventaris van de fauna en flora, eindverslag 7, 313-332.

* Verhaeghe, R., 1947. Examen malacologique dans la région de La Panne.- Naturalistes belg., 28(1-2) : 18-20.

- Vermeulen, Y., 1980. Studie van het makrobenthos van het Westerschelde-estuarium.- Licentiaatsverhandeling Rijksuniversiteit Gent, 1-83, 4 kaarten, 42 fig., 15 tab. (onuitgegeven).
- Vonck, E., 1929. A la recherche de coquillages le long de nos plages.- Naturalistes belg., 10 (5) : 76-78.
- Vonck, E., 1929. Les noms des coquillages de la côte belge.- Naturalistes belg., 10 (7) : 98-109.
- Vonck, E., 1931. Les coquillages de nos plages.- Naturalistes belg., 12 (3) : 118-121.
- Warmoes, Th., 1986. Een inleidende systematische en taxonomische studie van het genus Littorina.- Licentiaatsverhandeling Universitaire Instelling Antwerpen, 1-128 (onuitgegeven).

2). Artikels en verslagen uit De Tuimelaar volgens datum van verschijnen.

- Rappé, G., 1976. Verslagje van het karnavalkamp te Nieuwpoort, 27-2/2-3-76. Overzichtje van de strandvondsten.- De Tuimelaar, 3 (2) : 3-6.
- Huyseune, A., 1976. S.W.G.-weekend in het Zwin (19-21 maart).- De Tuimelaar, 3 (2) : 14-16.
- Huyseune, A., 1976. Waarnemingen en vondsten.- De Tuimelaar, 3 (3) : 2-5.
- Van Gompel, J. & Rabaut, K., 1976. Golfbrekeronderzoek te Blankenberge.- De Tuimelaar 3 (3) : 7-8.
- Van Gompel, J., 1976. Vondst van Semicassis saburon te Blankenberge.- De Tuimelaar, 3 (3) : 10.
- Van Gompel, J. & Rabaut, K., 1976. Verslagje strandwandeling op 12-9-76 van Blankenberge naar Den Haan (9 km).- De Tuimelaar, 3 (4) : 3-4.
- Rappé, G., 1977. Verslag van het weekendje in Blankenberge, op 25 en 26 september 1976.- De Tuimelaar, 4 (1) : 6-8.
- Rappé, G., 1977. Waarnemingen en vondsten.- De Tuimelaar, 4 (1) : 8-11.

- Rappé, G., 1977. De excursie naar de oude muur te Zeebrugge op 6 februari 1977.- De Tuimelaar, 4 (2) : 2-3.
- Rappé, G., 1977. Verslag van het karnavalkamp te De Panne, 19, 20 en 21 februari 1977.- De Tuimelaar, 4 (2) : 4-6.
- Rappé, G., 1977. Het weekendje in 't Zwin, 19 en 20 maart.- De Tuimelaar, 4 (2) : 6-7.
- Verboven, A., 1977. Waarnemingen en vondsten.- De Tuimelaar, 4 (3) : 5-7.
- Dumoulin, E., Verslagje van een strandexcursie te Koksijde op 22-5-77.- De Tuimelaar, 4 (3) : 15-16.
- Verboven, A., 1978. Verslagje karnavalkamp te De Panne.- De Tuimelaar, 5 (1) : 2-4.
- Verboven, A., 1978. Verslag S.W.G. excursie Oostende-Blankenberge.- De Tuimelaar, 5 (1) : 4.
- Rappé, G., 1978. Oostelijk verslag van de S.W.G. excursie van 12 februari 1978.- De Tuimelaar, 5 (1) : 5-6.
- Rappé, G., 1978. De Schaalhoren, Patella vulgate, langs onze kust.- De Tuimelaar, 5 (1) : 7-8.
- Kerckhof, F., 1978. Verslagje van een paar excursies naar De Panne.- De Tuimelaar, 5 (1) : 15-18.
- Verboven, A., 1978. Waarnemingen en vondsten.- De Tuimelaar, 5 (2) : 2-4.
- Verboven, A. & Anselin, A., 1978. Waarnemingen en vondsten.- De Tuimelaar, 5 (3) : 20-21.
- Verboven, A., 1979. Waarnemingen en vondsten.- De Tuimelaar, 6 (1) : 2.
- Dumoulin, E., 1979. Vondsten van Cerastoderma glaucum (Brugière).- De Tuimelaar, 6 (1) : 3-6.
- Verboven, A., 1979. Verslag S.W.G.-weekendje Blankenberge 27-28-29 april '79.- De Tuimelaar, 6 (2) : 4-7.

Noot :

Voor twee publicaties (Baudet, Conrad) konden we tot nog toe geen preciese uitgifte-datum achterhalen. Het betreft evenwel zeker werkjes uit de eerste helft van deze eeuw. In de lijst hebben we het onbekende jaartal vervangen door een "?".

Begrippen als Série, Partie werden respectievelijk afgekort tot S. en P.. Soms was het ook noodzakelijk om het "Année" te vermelden (cf. Van Beneden, 1883; 1884), dit werd afgekort tot A. De voor het tijdschrift "Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique" gebruikte afkortingen zijn vaak uiteenlopend. We willen in dit verband dan ook opmerken dat sommige bibliografische referentiemethoden overigens nog verder geverifieerd dienen te worden, daar de nummering nogal ondoorzichtig is.

Literatuur.

Backeljau, Th., 1986. Lijst van de recente mariene mollusken van België.- Studiedocumenten K. Belg. Inst. Nat. Wet., 29 : 1-106.

Brown, P. & Stratton, G.B. (Editors), 1963. World list of scientific periodicals published in the years 1900-1960 (fourth edition).- Butterworths, London.

Dumoulin, E., 1985. Literatuur over de Belgische mariene weekdieren.- De Strandvlo 5 (2) : 26-31.

De Wulk, 8
8390 Knokke-Heist

St. Catharinaplein, 4
8400 Oostende

SLIJMVISSSEN, LIPOPHRYS PHOLIS (L., 1758), IN HET AQUARIUM.

H. VAN DEN HEUVEL

In de tweede helft van juli '82 werden 5 Slijmvisjes *Lipophrys pholis* (L.), met een lengte van 15 tot 20 mm, gevangen op golfbrekers vóór Wenduine aan de Belgische kust. Op 30-III-83 werden twee ervan ondergebracht in een gekoeld zeeaquarium van 240 liter, dat ingericht werd voor een tentoonstelling op 11-VI-83. Na de tentoonstelling werd het aquarium opgesteld in de refter van de firma waar ik werkzaam ben.

Op 20-III-85 vertoonde het mannetje voor de eerste maal zijn paaikleuren en bewaakte en bewaaierte het broedsel dat in een oesterschelp was afgezet. De oester was bevestigd in de polyuretaan achterwand van het aquarium. Tot op heden, 7-XII-85, kwijt het mannetje zich onafgebroken van zijn taak om het broedsel te bewaken. Periodes waarbij het vrouwtje zo ongeveer om de twee dagen een aantal eitjes gaat afzetten, wisselen zich af met min of meer lange rustperiodes. Vermoedelijk wordt het paringsspel uitgelokt door het vrouwtje : schijnbaar onopzettelijk komt zij enkele malen in de omgeving van het nest, waarna zij onmiddellijk moet vluchten voor een uitval van het mannetje, zoals hij trouwens elke indringer verjaagt. Uiteindelijk achtervolgt hij het vrouwtje tot zij zelf in het nest kruipt. Op haar rug gelegen drukt zij de eitjes tegen de bovenste helft van de openstaande oesterschelp, terwijl het mannetje, in paaikleur en opvallend nerveus, naast het nest tegen de wand hangt. In paaikleur is het mannetje bijna zwart met wit omrande ogen en een lichte bek. Meestal wordt het vrouwtje enkele malen na mekaar naar het nest gedreven. Daarna kruipt het mannetje zelf in de schelp om de eitjes te bevruchten en blijft er in om ze te bewaken en te bewaaiieren. Dit vindt meestal plaats in de late namiddag, maar op 20-XI-85 konden we dit schouwspel tijdens de middagpauze waarnemen. Het mannetje verlaat enkel het nest om het allernoodzakelijkste te eten -hij is opvallend mager vergeleken met het vrouwtje- of om opdringerige nieuwsgierigen te verjagen. Het gedrag van op eten beluste zeenaalden verraadt dat de jongen zijn uitgekomen...

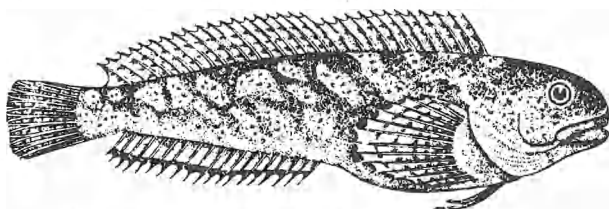
7-XII-85.

NASCHRIFT.

Op 21-VIII-86 moest het aquarium omwille van verhuis worden leeggemaakt. Het werd terug gestart met een verzameling nieuwe en kleine Noordzeedieren. Vanzelfsprekend hoort er een paartje Slijmvisjes bij! Het bovenbeschreven paartje verhuisde op 11-X-86 naar Sliedrecht waar zij hopelijk nog lange tijd hun amusante gedragingen zullen vertonen.

16-XII-86.

Lode de Boninghestraat, 9
2060 Merksem

Lipophrys pholis (L.)
(naar Nijssen en De Groot, 1980)

CONSERVERING VAN NUDIBRANCHIA (ZEENAAKTSLAKKEN).

S. DE GRAVE

Deze diergroep verbaast steeds weer de bezoeker van de natuurlijke en kunstmatige rotskusten van de Boulonnais, Normandië, Bretagne of de Oosterschelde met hun bonte kleurenpracht en vormenrijkdom. Het grote nadeel van deze groep is dat er na conservering detorsies en kleurverlies optreden. In dit artikel zou ik mijn bevindingen betreffende dit probleem willen mededelen.

Plaats van de naaktslakken in de systematiek :

Phylum - Mollusca

Classis - Gastropoda

Subclassis - Opisthobranchia

Ordo - Nudibranchia

In de literatuur vindt men een aantal bewaringsmethoden die in het navolgende schema worden samengevat :

Swennen (1957)

Verdoving : bijdruppelen van verzadigde $MgSO_4$ oplossing.

Conservering : 65% alcohol of 4% formol.

Thompson (1976)

Verdoving : 7% waterige oplossing van $MgCl_2$ gemengd met evenveel delen zeewater.

Conservering : 10% formol (indien gewenst later overgebracht naar 70% alcohol.

Lincoln (1979)

Na relaxatie wordt het dier in een kleine hoeveelheid zeewater in een ijskast geplaatst tot het water koud is, waarna het in een diepvriezer wordt geplaatst tot het bevroren is. Het overtollige ijs wordt dan weggekapt en de rest geplaatst in 40% formol ter fixatie.

Vanwalllegghem (1983)

Conservering met een mengsel van 1/3 isopropanol, 1/3 glycerine en 1/3 gedistilleerd water (aangeraden voor keverslakken).

Picton (1986)

Verdoving : in een 50/50 mengsel van zeewater en 7% $MgCl_2$ oplossing laten staan voor 2-8 uren tot het dier niet langer reageert bij aanraking.

Fixering : 24 uur in 10% formol, gevolgd door 24 uur wassen in leidingwater.

Conservering : in 70% alcohol.

Tijdens een vakantie te Estartit (Middellandse Zee, Noord Spanje) werden al deze methoden uitgetoetst op de volgende soorten :

- *Cratena peregrina* (Gmelin, 1791) (syn. *Hervia costai*)
- *Flabellina affinis* (Gmelin, 1791)
- *Cuthona caerulea* (Montagu, 1804)

Deze vrij fragiele soorten verloren tamelijk vlug hun kleur op 5% formol, 10% formol, 65% alcohol en 70% alcohol. Op het 1/3 mengsel (Vanwallegheem, 1983) bleven ze hun kleur behouden, alhoewel deze ook verbleken na enige maanden. Bij het verdoven bleek de door Picton (1986) voorgestelde methode de beste, de verdovingstijd is echter zeer afhankelijk van de soort en overschrijdt soms de aangegeven duur, dit is zeker het geval met de grotere soor van de *Doridacea*.

Sindsdien wordt de volgende methode door mij gebruikt, deze raad ik dan ook iedereen aan :

- verdoving en fixering volgens Picton (1986)
- conservering met 1/3 mengsel (Vanwallegheem, 1983)
- aangevuld met kleurenfoto's en/of uitgebreide nota's.

Hoe goed de conservering ook is, kleuren bij naaktslakken verdwijnen na een zekere tijd toch. Echter, enkele robuuste vormen (*Onchidoris billamelata*, *Archidoris pseudoargus*, ...) behouden hun kleur vrij goed, zelfs op 10% formol. De benodigde chemische stoffen zijn verkrijgbaar bij de apotheker. Denk er wel aan de zure werking van formol te neutraliseren door het toevoegen van een beetje boraxpoeder en bij het zelf maken van de verdunning (5-10% formol) de in de handel verkrijgbare 40%-oplossing te beschouwen als 100%.

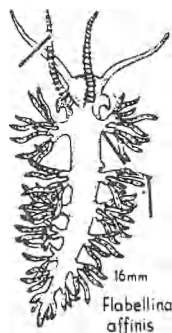
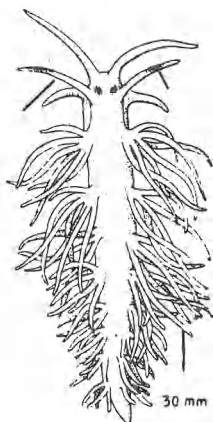
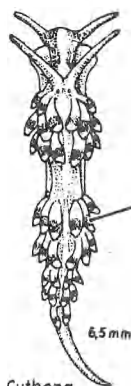
Mag ik hier dan ook iedereen oproepen om alle gegevens (specimen, foto's, waarnemingen, ...) betreffende de Europese naaktslakken door te sturen naar onderstaand adres.

Literatuur.

- Lincoln, R., 1979. Invertebrate animals, collection and preservation.- British Museum (N.H.), London, 150 pp.
- Picton, B., 1986. Methods of studying Nudibranchs.- Marine Recording, 1 : 40-43.
- Schmekel, L. & A. Portmann, 1982. Opisthobranchia des Mittelmeeres.- Springer-Verlag, Berlin, 409 pp.
- Swennen, C., 1957. Zeenaaktslakken.- S.W.G.-tabel, 17 : 1-15.
- Thompson, T.E. & G.H. Brown, 1976. British Opisthobranch Molluscs.- Synopsis of the British Fauna (N.S.), London, 203 pp.
- Vanwalleghem, R., 1983. Een betere bewaarmethode voor keverslakken.- De Strandvlo 3 (3) : 59-61.

Potaardestraat, 16
2690 Temse

Alle afbeeldingen naar Riedl, 1983.

BOEKBESPREKING.

E. DUMOULIN

Backeljau, Th., 1986. Lijst van de recente mariene mollusken van België.- Studiedocumenten van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, 29 : 1-106.

Van de hand van Drs. Th. Backeljau verscheen in november '86 in de reeks "Studiedocumenten van het K.B.I.N." een eerste bijdrage tot de bestudering van de Belgische recente mariene weekdieren. Deze bijdrage bestaat uit een systematische lijst van de aan onze kust en binnen de Belgische territoriale wateren gevonden species. De lijst is gebaseerd op materiaal aanwezig in de verzamelingen van het K.B.I.N., gegevens uit het N.H.A. van De Strandwerkgroep, persoonlijke waarnemingen van de auteur en betrouwbare literatuurgegevens. In de publicatie vinden we een eerste globaal faunabeeld, worden de taxonomische problemen aangepakt en is gestreefd naar een zo consequent mogelijke naamgeving. Met het oog op de verdere studie van onze mariene mollusken is dit document ongetwijfeld een onmisbare schakel. Omwille van de voor elke species voorziene computercode is het tevens een onontbeerlijk werkinstrument in het kader van de European Invertebrate Survey (E.I.S.).

Net zoals Van Goethem (1984) werkt Backeljau met een systeem van "opmerkingen". D.m.v. een volgnummer dat verwijst naar een rubriek "opmerkingen" achteraan de lijst worden de soorten die uitvoeriger wensen toegelicht te worden omtrent hun faunistische en/of taxonomische problematiek, naar deze rubriek verwezen. In vergelijking met de Nederlandse manier van werken (zie Janssens, 1975) heeft dit systeem m.i. het grote voordeel dat de lezer zich veel gemakkelijker een beeld kan vormen van de betreffende problematiek. Naast de strikt mariene soorten werden ook de brakwatermollusken opgenomen. Omdat mensen die zich met mariene schelpen bezighouden zich doorgaans ook in meerdere mate ontfermen over brakwaterslakken lijkt het mij een goed idee van Backeljau om ook deze soorten in zijn publicatie te vermelden, niettegenstaande ze al in Van Goethem's lijst (1984) staan.

Zeer positief in de lijst is het feit dat rekening gehouden wordt met de oorzaken die het beeld van onze autochtone fauna steeds nefast hebben beïnvloed : de aanwezigheid van veel fossiel materiaal op onze stranden en het voorkomen van adventieve soorten. Voor de herkomst van eventueel allochtone species wordt echter hoofdzakelijk verwezen naar Seaward (1982). Noord Frankrijk en Het Kanaal komen ter sprake, maar naar specifieke publicaties over deze gebieden wordt niet gerefereerd. In dit verband mis ik in de lijst wel verwijzingen naar de inventaris van Glaçon (1977), Cornet & Marche-Marchad (1951) en de artikels van Holme (1961, 1966).

136 soorten worden beschouwd als "levend" in de Belgische territoriale wateren, 145 species staan aangeduid met een "?". Bij deze laatste groep behoren vooreerst de soorten waarvan enkel dood materiaal van onze kust voorhanden is. Dit zijn ofwel aangevoerde exemplaren (voor de Gastropoda en in uitzonderlijke gevallen voor de Bivalvia kan dat gebeuren via drijvende voorwerpen, voor de Cephalopoda betreft het aangespoelde rugschilden), ofwel zijn het mollusken van fossiele oorsprong (geremanieerd uit Kwartaire afzettingen). Ook de soorten die enkel uit de literatuur bekend zijn worden tot deze groep gerekend. Uitgebreid onderzoek naar de microgastropoden uit gruisbanken van het strand zal eventueel nog meer zulke soorten opleveren. Wat uitgebreider details over de mogelijke geologische herkomst zouden naar mijn mening ook niet geheel misstaan hebben in de lijst. Er wordt wel gesproken van het Plio-Pleistoceen, een term die echter achterhaald is (zie De Meuter & Laga, 1976) en het Pleistoceen, maar nooit komt het Eemien ter sprake. Het Eemien is een Jong-Pleistocene interglaciale mariene periode die o.a. in onze kustvlakte vertegenwoordigd wordt door belangrijke afzettingen, met vermoedelijk een zeer rijke malacofauna (zie o.a. Spaink & Sliggers, 1983). Een naar mijn opvatting niet te onderschatten deel van de kleinere soorten uit onze gruisbanken is vermoedelijk geramanieerd uit m.n. deze Eemafzettingen. Daarmee vermengd zullen echter ook wel verspoelde Pliocene en Holocene elementen aanwezig zijn. Zo is andermaal aangetoond dat de studie van onze recente mariene schelpenfauna moeilijk geheel los te koppelen is van enig palaeontologisch inzicht omtrent "dood materiaal" van de kust.

Prijzenswaardig is ook dat er duidelijk geen moeite gespaard is om taxonomie en nomenclatuur grondig te onderzoeken en te staven aan de nieuwste opvattingen. Het systeem van "opmerkingen" bewijst hier bijzonder zijn nut en maakt de materie voor de lezer toegankelijk. Er wordt m.b.t. de soorten, zeer zeker doelbewust, niet gewerkt met subspecies. De paar uitzonderingen te na komen ook de vorm- en kleurvariëteiten niet aan bod. Ik kan het streven om de taxonomische paden zo rechtlijnig mogelijk te houden en het mijden van onnodig splitwerk, alleen maar bijtreden. Bij heel wat soorten staan ook de belangrijkste synoniemen aangegeven, die tevens in de index opgenomen zijn, wat het terugvinden in de lijst vergemakkelijkt. Een kans die de auteur m.i. heeft laten liggen is; het werk maken van een Nederlandse naamlijst, iets waaraan bij onze noorderburen daarentegen hard wordt gewerkt. De schrijver neemt enkel de meest courante namen op. Wat literatuuronderzoek dienaangaande en enkele persoonlijke suggesties zouden toch mooie resultaten hebben kunnen opleveren. De auteur stelt bovendien dat er geen volledigheid is nagestreefd wat betreft de geraadpleegde literatuur. De bibliografie van de werken m.b.t. onze mariene malacofauna is inderdaad zeer onvolledig, ze bevat slechts een fractie van wat er bij ons in het verleden is gepubliceerd. Werkjes van Eben (1884) en Verhas (1909, 1925) hadden toch minstens mogen vermeld staan vind ik.

Een moeilijke brok in de lijst zijn wel de *Nudibranchia*. De nomenclatuur van de naaktslakken is één grote heksenketel. Ik kan me daarbij voorstellen dat het verwerken van oude literatuurgegevens uitermate moeilijk wordt, en dat niet altijd even duidelijk is welke soort een auteur precies bedoeld heeft. Deze data moeten m.i. dan ook met de nodige omzichtigheid geïnterpreteerd worden. Ik meen daarentegen toch dat de soorten die Backeljau opneemt een behoorlijk beeld geven van de species die bij ons kunnen voorkomen (vgl. Glaçon, 1977 en Janssens, 1975). Specifiek faunistisch onderzoek en opgezette vangstcampagnes zullen zeer zeker meerdere nieuwe soorten opleveren. De soort *Aeolidia papillosa* (L.) werd in de periode augustus 1966-augustus 1967 ten behoeve van een ecologische studie levend verzameld op een golfbreker te Knokke (Daro, 1969). Bijna tien jaar later op 21 maart 1976 werden tijdens een kampje

van de B.J.N.-Strandwerkgroep op de golfbrekers nabij het Zwin 6 exemplaren van deze naaktslak gevonden (Huysseune, 1976). Swennen (1961) en Glaçon (1977) geven ze respectievelijk voor Nederland en de Boulonnais op als inheemse species. Zeer waarschijnlijk mogen we daar uit afleiden dat *Aeolidia papillosa* (L.) ook momenteel nog aan onze oostkust voorkomt, en dat bijgevolg het "?" bij de soort ook niet langer houdbaar blijft.

Over enkele soorten die mij zelf nauw aan het hart liggen wil ik hieronder nog een en ander kwijt. *Hydrobia ventrosa* (Montagu) komt wel degelijk levend voor in België, *Semisalsa stagnorum* (Gmelin) moet nog aangetoond worden (Dumoulin, 1985; 1986). Over het geslacht *Ensis* neemt de auteur begrijpelijk de nodige voorbehoudendheid in acht. Enkele soorten zoals *Ensis siliqua* (L.) en *Ensis minor* (Chenu), *Ensis ensis* (L.) en *Ensis phaxoides* Van Urk vormen, zoals de schrijver ook onderkent, respectievelijk een "complex" van vermoedelijk elk hetzij slechts één soort, maar met verschillende ecovormen, hetzij met twee aparte species. Louter op grond van de morfologische kenmerken is hierover moeilijk honderd percent uitsluitsel te geven. Ook specifiek anatomische kenmerken die van belang zouden kunnen zijn om nauw verwante soorten van elkaar te onderscheiden zijn niet of onvoldoende bruikbaar voorhanden in het Europese materiaal (zie o.a. Holme, 1951). Mocht het verschil of de overeenkomst in eiwitpatronen van de "moeilijke" soorten d.m.v. elektroforese ooit kunnen aangetoond worden dan is zeker een belangrijke vooruitgang geboekt in het begrijpen van de verwantschap tussen de leden van het geslacht *Ensis*. Waar de auteur een "?" plaatst bij *Ensis arcuatus* (Jeffreys) lijkt mij dit toch volledig uit den boze. *Ensis arcuatus* (Jeffreys) is namelijk de meest algemene *Ensis*-soort van de Belgische kust (pers. obs.). en is a.d.h.v. de schelpkenmerken zonder al te veel problemen van de overige soorten te onderscheiden.

Samenvattend zou ik stellen dat Backeljau's publicatie een voortreffelijk werkdocument en een belangrijke stap is in de richting van de verdere bestudering van onze mariene weekdieren. Al wie begaan is met de Belgische mariene molluskenfauna wil ik dit werk dan ook aanbevelen. Tegen de democratische prijs van 130 Fr + verzendingskosten is het te verkrijgen bij het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen,

Vautierstraat 29, 1040 Brussel.

Literatuur.

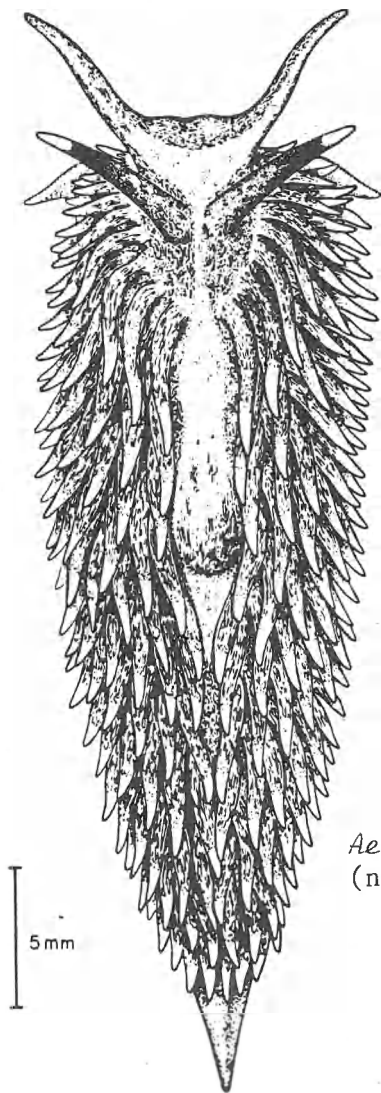
- Cornet, R. & I. Marche-Marchad, 1951. Inventaire de la Faune Marine de Roscoff. Mollusques.- Supplément 5 aux Travaux de la Station biologique de Roscoff, 1-80.
- Daro, M.-H., 1969. Etude écologique d'un brise-lames de la côte belge. I. Description et zonation des organismes.- Annls Soc. r. zool. Belg., 99 (3-4) : 111-152.
- Dumoulin, E., 1985. Een aanvullende reactie op de "Lijst van de recente niet-mariene mollusken van België".- De Strandvlo, 5 (3) : 66-68.
- Dumoulin, E., 1986. Naar aanleiding van een determinatietabel voor land- en zoetwatermollusken.- De Strandvlo, 6 (2) : 50-59.
- Eben, W., 1884. De weekdieren van België.- J. Vuylsteke, Gent, 116 pp., 7 pl.
- Glaçon, R., 1977. Faune et Flore du littoral du Pas-de-Calais et de la Manche Orientale.- Edition de l'Institut de Biologie marine et régionale de Wimereux, 1-51.
- Holme, N.A., 1951. The identification of the British species of the genus Ensis Schumacher (Lamellibranchiata).- J. mar. biol. Ass. U.K., 29 (3) : 639-647.
- Holme, N.A., 1961. The bottom fauna of the English Channel.- J. mar. biol. Ass. U.K., 41 : 397-461.
- Holme, N.A., 1966. The bottom fauna of the English Channel. Part II.- J. mar. biol. Ass. U.K., 46 : 401-493.
- Huyseune, A., 1976. S.W.G.-weekend in Het Zwin (19-21 maart).- De Tuimelaar, 3 (2) : 14-16.
- Janssen, A.W., 1975. Systematische lijst van Nederlandse recente en fossiele mollusken.- Meded. Werkgr. Tert. Kwart. Geol., 12 (4) : 115-170.
- Spaink, G. & B.C. Sliggers, 1983. Litho- and biostratigraphical study of Quaternary deep marine deposits of the western Belgian coastal plain. Mollusc investigation.- Bull. Soc. belg. Géol., 92 (2) : 140-142, 1 table.
- Swennen, C., 1961. Data on distribution, reproduction and ecology of the Nudibranchiate molluscs occurring in The Netherlands.- Neth. J. Sea Res., 1 (1-2) : 191-240.

Van Goethem, J.L., 1984. Lijst van de recente niet-mariene mol-
lusken van België.- Studiedocumenten van het K. Belg. Inst.
Nat. Wet., 16 : 1-35.

Verhas, G., 1909. Les coquillages du littoral belge.- H. Lamar-
tin, Bruxelles, 32 pp., 5 pl.

Verhas, G., 1925. Le long de nos plages. Faune et Flore du lit-
toral belge.- M. Lamartin, Bruxelles, 139 pp., 20 pl.

De Wulk, 8
8390 Knokke-Heist

Aeolidia papillosa (L.)
(naar Thompson & Brown, 1976)

BOEKBESPREKING.

G. RAPPÉ

Backeljau, Th., 1986. Lijst van de recente mariene mollusken van België.- Studiedocumenten van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, nr. 29 : 1-106.

Onlangs verscheen in de reeks "Studiedocumenten" van het K.B.I.N. onder het nummer 29 de "Lijst van de recente mariene mollusken van België". Deze publicatie is om twee redenen van belang voor de Strandwerkgroep. Ten eerste gaat het om een eerste studiedocument betreffende een marien onderwerp. Het mag geen toeval heten dat de mollusken deze eer genieten. De "schelpen" van weleer zijn weliswaar gepromoveerd tot "mollusken", maar ze zijn het mariene troetelkind gebleven. Dat mariene groepen op zich echter lang niet de aandacht krijgen die ze verdienen, bewijst wel het feit dat het 28 studiedocumenten heeft geduurd eer één van hen aan bod kwam, o.a. na meerdere nummers over landmollusken.

De tweede reden is het feit dat de Strandwerkgroep een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan de totstandkoming van deze soortenlijst onder de vorm van de vele gepubliceerde waarnemingen in De Strandvlo en een aantal persoonlijke mededelingen. In de literatuurlijst wordt naar een tiental artikels uit De Strandvlo verwezen en in het dankwoord wordt meer speciaal onze oud-voorzitter René Vanwallegheem vermeld. Dit vormt een eerste erkenning vanuit professionele hoek van het mooie werk dat de (leden van de) Strandwerkgroep sinds enige jaren verricht(en).

Een publicatie als deze wordt, door mij in elk geval, altijd met blijdschap begroet. Een duidelijk overzicht van welke mariene mollusken tot onze "inlandse" fauna moeten gerekend worden was immers onbestaande, een zaak die, de kwarteeuw oude belofte van Adam (1960) indachtig, des te verrassender is. De vele populaire boekjes en gidsen maken zelden of nooit het onderscheid tussen autochtone, allochtone en fossiele soorten. Blijkbaar was er de recente promotiecampagne rond het label

"Dit is Belgisch" nodig, om de aanzet te geven.

Bij het doorlezen van het document moet ik toch enkele losse kritische kanttekeningen maken, die ik hieronder de revue laat passeren :

1. Het bestudeerde faunagebied, zoals geschetst in figuur 1, komt niet overeen met de Belgische territoriale wateren, noch met het deel van het Continentaal Plat dat aan België is toegewezen. Dit is erg verwarrend. Men kan natuurlijk stellen dat de soorten die in de randgebieden leven 'waarschijnlijk' of, zwakker, 'mogelijks' ook in de Belgische wateren leven. Het voorkomen van een soort dient m.i. echter eerst bevestigd te worden door een vondst of een betrouwbaar (wat is dat ?) literatuurgegeven. Een Fransvlaming is toch geen Belg ?
2. Onze menselijke kennis van iets is altijd maar een deel van de werkelijkheid en dus onvolledig. Dit betekent niet dat we ons daardoor moeten laten ontmoedigen. We kunnen én moeten streven naar volledigheid, opdat het resultaat van ons werk "zo weinig mogelijk onvolledig" zou zijn. In die zin is volledigheid van de menselijke kennis al onvolledig genoeg. Hierin verschilt mijn mening grondig met die van de auteur, waar hij stelt (p. 7) "...geen absolute volledigheid (te) hebben nagestreefd, ...(met betrekking)...tot de geraadpleegde literatuur." Hij zou o.a. wel "enkele licentiaatsstudies uitgevoerd aan de Rijksuniversiteit Gent" hebben geraadpleegd. In de literatuurlijst vind ik er slechts één (Kerckhof, 1980). In dit verband kan ik, voor de vuist weg, nog vernoemen : Vanosmael (1977), Govaere (1978), Rappé (1978), Van Steen (1978),
3. De lijst bevat 136 als Belg erkende soorten en 144 soorten met een vraagteken : soorten die alleen gekend zijn van dood materiaal of uit (onbetrouwbare ?) literatuur. Dit lijkt me een wanverhouding. Zijn onze mariene mollusken dan zo slecht gekend ? Wellicht werden al te gemakkelijk soorten van (sub)fossiele herkomst in de vraagteken-categorie opgenomen. Deze horen in een lijst van recente soorten niet thuis. Ook had ik bij de 136 erkende soorten graag een opsplitsing gezien in werkelijk autochtone soorten en adven-

tieve soorten. Van enkele keverslakken b.v. zijn slechts exemplaren gekend van de spuikom te Oostende, onvrijwillig ingevoerd vanuit Bretagne. Deze worden in de lijst echter op gelijke voet behandeld als b.v. kokkel of mossel. In die zin werkt de soortenlijst van Nederland (Janssen, 1975) vlotter.

4. De eigenlijke soortenlijst (met inleiding) wordt gevolgd door **233** "opmerkingen", vooral van taxonomische en nomenclatorische aard. Hier mis ik informatie omtrent de redenen van opnemen van een soort als Belgisch (welke literatuur b.v.), zoals door Van Goethem (1984) meer werd toegepast in de lijst van niet-mariene mollusken.
5. Enkele specifieke opmerkingen nu :
 - a. *Hydrobia ventrosa* (Montagu) is van enkele lokaliteiten aan de oostkust gekend.
 - b. *Caecum glabrum* (Montagu) wordt door Rappé (1978) vermeld van de Kwinte Bank. Dit werd later bevestigd door Vanosmael et al. (1982). Het vraagteken dient dus te vervallen.
 - c. *Aeolidia papillosa* (L.) werd reeds door Daro (1969) gevonden te Knokke. Op andere golfbrekers, eveneens te Knokke, werd de soort er in de zeventiger jaren herhaaldelijk waargenomen door leden van de Strandwerkgroep van de Belgische Jeugdbond voor Natuurstudie. Ze werd er ook herhaaldelijk verzameld door personeel van het natuurreserveaat het Zwin ten behoeve van de zeeaquaria daar. Vraagteken weg.
 - d. Bij de *Opisthobranchia* mis ik verder de vertegenwoordigers van de interstitiële fauna. Persoonlijk ken ik *Pseudovermis* sp. van de Vlaamse Banken. Andere ernstige kandidaten uit de genera *Philineglossa* Hertling, *Microhedyella* Hertling en *Hedylopsis* Thiele hadden minstens kunnen vermeld worden met een "?", te meer daar ze uit gelijkwaardig substraat gekend zijn iets verder uit de kust (Van Damme & Heip, 1977).
 - e. Van *Lepton nitidum* Turton bevindt zich materiaal in de K.B.I.N.-collectie, volgens opmerking 161. Waarom dan toch een "?" ?
 - f. Men kan zich wel kritisch uitlaten over de systematiek

van het genus *Ensis* Schumacher, maar als men een bepaalde opvatting volgt, moeten wel consequent de juiste taxa aangeduid worden, ongeacht de rang of systematische waarde die men in gedachten aan de voorgestelde taxa toekent. Gesteund op dezelfde opvatting als in de lijst gehanteerd wordt, zijn m.i. de volgende "soorten" inheems : *Ensis minor* (Chenu), *Ensis phaxoides* Van Urk en *Ensis arcuatus* (Jeffreys). De vraagtekens mogen verschuiven naar *Ensis siliqua* (L.) en *Ensis ensis* (L.).

- g. *Barnea parva* (Pennant) werd reeds, als adventief, gemeld door de Malzine (1867). De soort werd in de zeventiger jaren van onze eeuw bevestigd uit aangespoelde turfbrokken van de monding van het Zwin (mond. meded. L. Van Rillaer, Knokke-Heist).

Het geheel geeft enigszins de indruk erg snel te zijn samengesteld. Bepaalde kansen zijn duidelijk onbenut gelaten, niet alleen wat literatuur betreft. Een iets bredere enquête, ook onder de leden van de Strandwerkgroep, was wenselijk geweest. De lijst blijft hoe dan ook een basisdocument, een aanzet die moet stimuleren tot het invullen van de gaten in de kennis. Dat op zich is al een verdienste. Misschien komt er dan toch nog een tweede deel van Adam ?

Literatuur.

- Adam, W., 1960. Mollusques. I. Mollusques terrestres et dulcicoles.- Patr. Inst. r. Sci. nat. Belg., Faune de Belgique : 1-402, 163 figs., 16 pls, 4 pls col.
- Daro, M.-H., 1969. Etude écologique d'un brise-lames de la côte belge. I. Description et zonation des organismes.- Annls Soc. r. zool. Belg., 99 (3-4) : 111-152.
- de Malzine, F., 1867. Essai sur la faune malacologique de Belgique, ou catalogue des mollusques qui se trouvent dans ce pays.- Librairie Ancienne de G.-A. van Trigt, Bruxelles, 99 pp., 3 pls.
- Govaere, J.C.R., 1978. Numerieke analyse van het makrobenthos in de Southern Bight. Deel I en II.- Doctoraatsverhandeling Rijksuniversiteit Gent, 220 pp. (onuitgegeven).

- Janssen, A.W., 1975. Systematische lijst van Nederlandse recente en fossiele mollusken.- Meded. Werkgr. Tert. Kwart. Geol., 12 (4) : 115-170.
- Kerckhof, F., 1980. Studie van het macrobenthos ter hoogte van de Belgische kust.- Licentiaatsverhandeling Rijksuniversiteit Gent, 76 pp., 28 fig., 10 tab. (onuitgegeven).
- Rappé, G., 1978. Studie van het macrobenthos van de zandbanken Kwinte Bank en Buiten Ratel.- Licentiaatsverhandeling Rijksuniversiteit Gent, 72 pp., 15 fig., 19 tab. (onuitgegeven).
- Van Damme, D. & C. Heip, 1977. Het meiobenthos in de zuidelijke Noordzee.- In : Nihoul, J.C.J. & L. De Coninck (Uitgevers). Project Zee, Inventaris van de fauna en flora, eindverslag 7, 1-113.
- Van Goethem, J., 1984. Lijst van de recente niet-mariene mollusken van België.- Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, Studiedocumenten 16 : 1-35.
- Vanosmael, C., 1977. Studie van het macrobenthos ter hoogte van de monding van de Westerschelde en de Belgische kust.- Licentiaatsverhandeling Rijksuniversiteit Gent, 70 pp. (onuitgegeven).
- Vanosmael, C, K.A. Willems, D. Claeys, M. Vincx & C. Heip, 1982. Macrobenthos of a sublittoral sandbank in the Southern Bight of the North Sea.- J. mar. biol. Ass. U.K., 62 : 521-534.
- Van Steen, E., 1978. Het macrobenthos van een overwinteringsgebied van Melanitta nigra (Linné, 1753) vóór de Belgische kust.- Licentiaatsverhandeling Rijksuniversiteit Gent, (onuitgegeven).

Kapelstraat, 3
9890 Ursel

AANWIJZINGEN VOOR AUTEURS.

In De Strandvlo worden originele artikels i.v.m. de mariene en brakwaterfauna en -flora van de kusten van West-Europa in het algemeen en van België in het bijzonder opgenomen. Tevens worden literatuurbesprekingen, excursieverslagen, korte mededelingen, verzoeken en bestuursaanlegenheden opgenomen.

Kopij in machineschrift of zeer duidelijk met de hand geschreven wordt aan de redacteur bezorgd liefst vóór de 15de van de maanden februari, mei, augustus of november. Tekeningen in zwarte inkt op een afzonderlijk vel papier maken. Zwart-wit foto's, op wit glanzend papier afgedrukt kunnen ook gepubliceerd worden. In de tekst moet ofwel naar de afbeeldingen verwezen worden, ofwel dient een onderschrift op een apart blad bijgevoegd te worden. Latijnse soortnamen in de titel worden bij voorkeur met de auteur en de datum aangeduid (volgens de regels van de nomenclatuur). Latijnse namen in de tekst dienen enkel van de auteursnaam te zijn voorzien. Literatuurcitaten in de tekst omvatten enkel de auteur en jaartal, b.v. :

"Volgens Leloup (1952) is de soort vrij zeldzaam aan onze kust."

"De soort is vrij zeldzaam aan onze kust (Leloup, 1952)."

Deze citaten verwijzen naar een literatuurlijst achteraan het artikel, waarin de publicaties als volgt worden verzameld. In geval van een boekwerk (niet in een serie verschenen), in volgorde : auteur(s), jaartal van uitgave, titel, uitgeverij, aantal bladzijden, aantal platen en/of tabellen (enkel vermelden als deze niet gepagineerd zijn). B.v. :

Eben, W., 1884. De Weekdieren van België.- J. Vuylsteke, Gent, 116 pp., 7 pl.

In geval van een tijdschriftartikel moet de gestandaardiseerde afkorting van de naam van het tijdschrift gebruikt worden, b.v. :

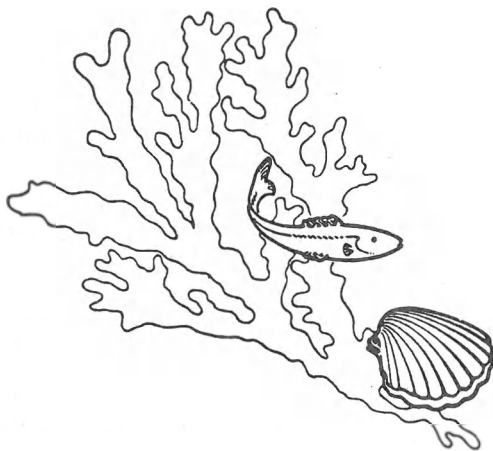
Polk, Ph., 1962. Bijdrage tot de kennis der mariene fauna van de Belgische kust. II. Waarnemingen aangaande het voorkomen en de voortplanting van Botryllus schlosseri (Pallas, 1766).- Natuurwet. Tijdschr., 44 (1-2) : 21-28, 1 pl.

Indien het artikel een voor de wetenschap nieuw of zeldzaam gegeven bevat (b.v. een nieuwe soort voor een faunagebied, een belangrijke waarneming over de biologie van een species,...) dan is een korte samenvatting in het Engels of het Frans zeer wenselijk. Ten alle tijde kan met de redacteur overlegd worden over bijkomende problemen.

VITA MARINA

ZEEBIOLOGISCHE DOCUMENTATIE

ZEEBIOLOGIE
ZEEAQUARIOLOGIE
MALACOLOGIE

UITGAVE VAN DE "STICHTING BIOLOGIA MARITIMA"
POSTBUS 64628, 2506 CA 's GRAVENHAGE, NEDERLAND.

JEUGDHERBERG "DE PLOATE"

Langestraat, 82

8400 Oostende

Tel. 059/70.54.84

CENTRUM MIDDENKUST V.Z.W.

Raversijdestraat, 18

8400 Oostende

Tel. 059/50.12.77

Oostendse Jeugdherberg en Centrum Middenkust :

*Voor mens en vogel, letterlijk en figuurlijk,
méér dan een dak boven je hoofd.*

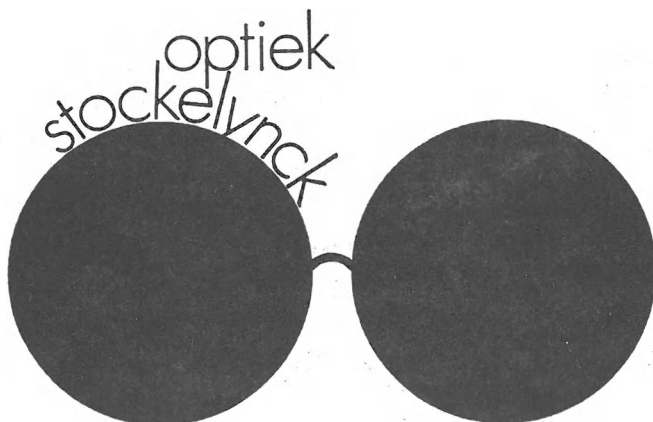
*Jeugdherberg : een internationaal treppunt
waar je als lid van de jeugdherbergfamilie
welkom bent.*

*Centrum Middenkust v.z.w. : natuureducatief
centrum voor jong en minder oud.*

Geef je ons team de kans, om samen met je vereniging, een idee uit te werken in de Jeugdherberg en/of het Centrum ?
(vergaderingen, tentoonstellingen, natuurprojecten, seminaries, bezinningsdagen, rondleidingen voor scholen en groepen, algemene vergaderingen, enz...).

Voor de prijs moet je het echt niet laten (bovendien help je zo mee aan de verdere uitbouw van ons Centrum).

Doen natuurlijk.
Wat anders!

Van Iseghemlaan 117
8400 Oostende
Tel. 059 - 80 04 79

BINOCULAIRE STEREOSCOPISCHE MICROSCOOP

Eschenbach 3310

- vergroting : 15 X en 30 X
- uitvoering in wit-grijs gelakt metaal
- binoculair met teflon vasthechtingsschroef
- regelbare pupilafstand
- recht beeld door ingebouwd prismasysteem
- twee paar verwisselbare oculairs 5 X en 10 X (groothoek)
- niet-uitneembare objectieven : 3 X
- werkafstand : 60 mm
- gezichtsveld : 6,5 mm diameter
- verlichting gemonteerd op een buis

Prijs : 9.990 Fr.

Leden van de SWG : - 10%

Instituut voor Taalwetenschappelijk onderzoek
Institute for Language Scientific Research

Prinses Elisabethlaan 69

8401 Bredene - Belgium - Tel. 059 / 60 37 15

Boekhandel

Librairie

UNIVERS SOUS-MARIN

(JEAN CREMER)

KONINKLIJKE BAAN 90

B 8460 KOKSIJDE

☎ 058/51.28.21

Boekhandel, gespecialiseerd in een brede waaier van onderwerpen met betrekking tot de waterwereld.

Zeer ruime keuze aan boeken over aquariologie en malacologie.

De winkel is alle dagen open behalve op dinsdag.

Een boekenlijst is op aanvraag te bekomen.

Aankoop per briefbestelling is mogelijk.

Doorlopende tentoonstelling van schelpen en koralen.